

Dabasgāzes tirgus liberalizācija Latvijā: iespējamās valsts sagrābšanas izpausmes

Gunārs Valdmanis¹

2016. gada maijs

Kopsavilkums

Veicot Latvijā notikušā dabasgāzes tirgus liberalizācijas procesa analīzi laika posmā no 2004.gada līdz 2016.gadam, var secināt, ka apjomīgajā procesā, kura būtiskākā daļa bija nepieciešamo likuma normu izstrāde un politisku lēmumu pieņemšana, bijušas vairākas epizodes, kurās politiķu rīcība radīja aizdomas par iespējamajām valsts sagrābšanas izpausmēm.

Pirmkārt, lēmumu pieņemšanas rezultātā privātam komersantam, dabasgāzes piegādes uzņēmumam „Latvijas Gāze” izdevās par vairāk nekā desmit gadiem pagarināt savu Latvijas monopolstāvokli dabasgāzes tirgū. Otrkārt, vairākos gadījumos attiecīgie lēmumi ir pieņemti necaurspīdīgi, nenodrošinot plašas diskusijas sabiedrībā par lēmumu ekonomiskajām un juridiskajām sekām, kā arī publiski neiesaistot lēmumu pieņemšanā nozares ekspertus un ieinteresētās puses. Treškārt, aizdomas par iespējamajiem valsts sagrābšanas potenciālajiem riskiem pastiprina arī fakts, ka uzņēmums „Latvijas Gāze” noalgojis vairākus bijušos augsta līmeņa politiķus un amatpersonas darbam uzņēmumā. No šādiem gadījumiem kā būtiskāko ir jāmin bijušā premjerministra un ekonomikas ministra Aigara Kalvīša iecelšana uzņēmuma „Latvijas Gāze” valdes priekšsēdētāja amatā.

Jāuzsver, ka politiķu lēmumu un publisko izteikumu izvērtējums nesniedz pierādījumus, kas ļautu kādu no iesaistītajām amatpersonām vainot koruptīvās darbībās vai negodprātīgā rīcībā. Tomēr analīze liecina par to, ka lēmumu pieņemšanā nav ievēroti vairāki būtiski labas pārvaldības principi, savukārt vairākas iesaistītās amatpersonas ir būtiski apdraudējušas savu reputāciju.

¹ Gunārs Valdmanis (dz.1979. gadā) ir žurnālists un pētnieks, kas ir specializējies enerģētikas politikas pētniecībā, un ir ilggadējs (no 2000.gada) autors publikācijām un ziņotiem Latvijas Radio 1, laikrakstos „Diena”, „Dienas Bizness” un citos medijos, un laika posmā no 2002.gada līdz 2006.gadam gatavojis analītiskus ziņojumus un aktuālo notikumu pārskatus enerģētikas nozares uzņēmumiem („Ventspils Nafta”, „Latvenergo”).

Zemāk redzamajā tabulā ir apkopotas svarīgākās jomas un situācijas, kurās varēja izpausties vai izpaudās valsts sagrābšanas pazīmes. Pazīmes, kuras faktiski izpaudās, norādītas treknrakstā un pasvītrotas.

Joma/ situācija	Būtība	Valsts sagrābšanas pazīmes	Bīstamākās situācijas
Enerģētikas likuma grozījumi 2004. un 2005. gadā	Gāzes tirgus liberalizācijas atlikšana uz 2010. gadu	<ul style="list-style-type: none"> • <u>Lēmuma nepamatošana</u> • <u>Uzmanības novēršana diskusijās par lēmumu</u> • <u>Lēmuma novilcināšana</u> 	
Grozījumi Enerģētikas likuma atsevišķu pantu spēkā stāšanās kārtības likumā 2009. gadā	Gāzes tirgus liberalizācijas atlikšana uz 2014. gadu	<ul style="list-style-type: none"> • <u>Lēmuma nepamatošana</u> • <u>Lēmuma novilcināšana</u> 	!
Enerģētikas likuma grozījumi 2014.gadā	Gāzes tirgus liberalizācijas atlikšana uz 2017. gadu	<ul style="list-style-type: none"> • <u>Lēmuma novilcināšana</u> • <u>Centieni piešķirt nepamatotas priekšrocības tirgus dalībniekam</u> 	!
Enerģētikas likuma grozījumi 2015. un 2016. gadā	Gāzes tirgus liberalizācija 2017. gadā, reorganizējot akciju sabiedrību „Latvijas Gāze”	<ul style="list-style-type: none"> • <u>Lēmuma nepamatošana</u> • <u>Centieni piešķirt nepamatotas priekšrocības tirgus dalībniekam</u> 	
Iespējamie neētiskas atalgošanas gadījumi	Bijušā premjera Aigara Kalviša un vairāku citu bijušo valsts amatpersonu pieņemšana darbā sabiedrībā „Latvijas Gāze”	<ul style="list-style-type: none"> • Bijušo amatpersonu iespēja izmantot savā rīcībā esošu komerciāli vai juridiski jūtīgu informāciju komersanta interesēs 	
Rīcībpolitika elektroenerģijas apgādes jomā	„Latverngo” ar dabasgāzi kurināmo termoelektrostaciju rekonstrukcija un atteikšanās no cietā kurināmā elektrostacijas būvniecības	<ul style="list-style-type: none"> • <u>Lēmuma nepamatošana</u> • <u>Centieni piešķirt nepamatotas priekšrocības tirgus dalībniekam</u> 	

Satura rādītājs

1. Avoti un analīzes tvērums	4
2. Valsts sagrābšanas pazīmes	6
3. Nozīmīgākie rīcībpolitikas lēmumi	8
4. Enerģētikas likuma grozījumi 2004. un 2005. gadā	11
5. Grozījumi Enerģētikas likuma atsevišķu pantu spēkā stāšanās kārtības likumā 2009. gadā	13
6. Grozījumi Enerģētikas likumā 2014.gadā	15
7. Grozījumi Enerģētikas likumā 2015. un 2016. gadā	16
8. Iespējamie neētiskas atalgošanas gadījumi	17
9. Rīcībpolitika elektroenerģijas apgādes jomā	20
10. Secinājumi	22
Pielikums – autora veiktās intervijas	24

PROVIDUS
DOMNĪCA

Ievads

Šīs gadījuma analīzes mērķis ir noskaidrot, vai un kādas pazīmes dabasgāzes tirgus liberalizācijas procesā Latvijā liecinājušas par varbūtēju korupciju, ar kuras palīdzību šauras privātas intereses „sagrābušas” lēmumu pieņemšanu. Šis process no iespējamās valsts sagrābšanas pazīmju viedokļa ir pelnījis īpašu uzmanību vairāku iemeslu dēļ.

Pirmkārt, to viennozīmīgi var vērtēt kā vienu no skandalozākajiem Latvijā īstenotajiem reformu procesiem, par kuru sabiedrībā un medijos ir izskanējusi gan asa kritika, gan arī aizdomas par iespējamu komersantu tiešu interešu lobēšanu. Tradicionāli dabasgāzes tirgus sabiedrības pastiprinātas uzmanības lokā ir nonācis vairāku iemeslu dēļ – to ir veicinājuši ārpolitiski un drošības apsvērumi, jo Latvijas līdz šim vienīgais dabasgāzes piegādātājs ir Krievija, kā arī dabasgāzes būtiskā ietekme uz Latvijas ekonomiku kopumā.

Otrkārt, būtisks apstāklis ir likumdevēja vairākkārt pārskatītie reformu nosacījumi, ieviešot tādus, kuri ir pretrunā ar dabasgāzes patērētāju un sabiedrības interesēm, bet kalpo dabasgāzes tirgus monopoluzņēmuma akciju sabiedrības „Latvijas Gāze” un tās akcionāru interesēm. Laika gaitā gan priekšlikumos, gan apstiprinātajās likumu normās dabasgāzes tirgus atvēršanas sākuma datums ir pārcelts no 2004. gada (šāds dabasgāzes tirgus pakāpeniskas atvēršanas pirmā posma termiņš iesniegts kā priekšlikums 2004. gadā Enerģētikas likuma grozījumu 2. lasījumam Saeimā) līdz 2017. gadam. Bažas sabiedrībā lielā mērā pastiprināja bijušā Saeimas deputāta un premjerministra Aigara Kalvīša 2015. gada vidū iegūtais uzņēmuma „Latvijas Gāze” valdes priekšsēdētāja amats.¹

Treškārt, enerģētikas nozarē ir konstatēti arī korupcijas gadījumi, starp kuriem, iespējams, nozīmīgākais atklājās kā vairāku augstāko valstij piederošā energoapgādes uzņēmuma „Latvenergo” amatpersonu arests un tām izvirzītās apsūdzības.² „Latvenergo” augstāko amatpersonu korupcijas apsūdzības gan nav tieši saistītas ar dabasgāzes tirgus liberalizāciju, jo skāra uzņēmuma elektrostaciju rekonstrukcijas projektus. Tomēr viens no projektiem, ar kuru saistītas šīs apsūdzības, elektrostacijas Rīgas TEC-2 rekonstrukcijas projekts, būtiski iespaido dabasgāzes tirgus vidi. Šī „Latvenergo” ražotne vēsturiski ir lielākais dabasgāzes patērētājs Latvijā un arī viens no lielākajiem dabasgāzes patērētājiem visā Baltijas reģionā.

1. Avoti un analīzes tvērums

Vērtējot iespējamās valsts sagrābšanas pazīmes lēmumu pieņemšanas procesā par dabasgāzes tirgus liberalizāciju, nozīmīgākais izpētes materiāls ir likumdevēju un atbildīgo amatpersonu darbu atspoguļojošie dokumenti – atbildīgo Saeimas komisiju sagatavotās priekšlikumu tabulas, kurās ir iespējams identificēt konkrētus priekšlikumu iesniedzējus, Saeimas plenārsēžu debašu stenogrammas un tajās atspoguļotie deputātu viedokļi, vērtējumi un kritika.

Turklāt izmantojamas arī mediju publikācijas, kurās savu viedokli par priekšlikumiem vai lēmumiem ir pauduši nozares eksperti, uzņēmumu pārstāvji vai iesaistītie politiķi. Atsevišķi ir vērtējami arī nozares komersantu, piemēram, akciju sabiedrības “Latvijas Gāze” iesniegtie priekšlikumi likumdošanai, kuri ir skāruši no sabiedrības interešu viedokļa komerciāli jūtīgus jautājumus, piemēram, dabasgāzes tirgus atvēršanas termiņus, dabasgāzes tirgus atvēršanas

Gadījuma analīze sagatavota projekta „Valsts sagrābšanas pazīmju analīze: Latvijas gadījums” ietvaros. Projektu daļēji finansiāli atbalsta fonds Atvērtās sabiedrības institūts (*Foundation Open Society Institute*) sadarbībā ar Atvērtās sabiedrības fondu (*Open Society Foundations*) *Think Tank Fund*.

PROVIDUS
DOMNĪCA

nosacījumus dažādu grupu patērētājiem (piemēram, rūpnieciskajiem patērētājiem un mājsaimniecībām). Izpētē nav iekļauti priekšlikumi, kas skar, piemēram, tikai dabasgāzes sistēmas ekspluatācijas vai drošības jautājumus, un kuriem nav tiešas ietekmes uz dabasgāzes izmaksām, tirgus atvēršanu vai arī potenciālo konkurējošo uzņēmumu piekļuvi dabasgāzes infrastruktūrai. Lai iegūtu papildu informāciju un vērtējumus par atsevišķu lēmumu pieņemšanas juridisko, politisko un tehnisko kontekstu, pētījuma ietvaros veiktas arī vairākas nozares ekspertu intervijas (skat. pielikumu).

Kā papildu materiāls, vērtējot jautājumus, kas skar elektroenerģijas jaudu attīstības lēmumus, izmantoti arī energokompānijas „Latvenergo” attīstības plānošanas dokumenti un citas uzņēmuma publikācijas, kurās skaidroti un pamatoti lēmumi par elektrostaciju rekonstrukciju. Neskatoties uz to, ka lēmumi par elektroenerģijas jaudu attīstību nav tiešā veidā saistīti ar dabasgāzes tirgus liberalizāciju, ņemot vērā to ārkārtīgi lielo ietekmi uz dabasgāzes tirgus kopējo apjomu un attiecīgi ieņēmumu un peļņas gūšanas iespējām, ir svarīgi padziļināti vērtēt un identificēt iespējamās valsts sagrābšanas pazīmes arī šo lēmumu pieņemšanas procesā. Uzmanība tiks pievērsta arī tam, vai investīciju lēmumi ir pieņemti, pilnvērtīgi izvērtējot iespējamās alternatīvos risinājumus – piemēram, elektrostaciju projektus, kuros iecerētais kurināmais būtu nevis dabasgāze, bet gan cita veida energoresursi (ogles, biomas).

Atsevišķi pievēršama uzmanība apstāklim, ka pretēji sabiedrībā plaši izplatītiem uzskatiem dabasgāzes tirgus liberalizācijas mērķis nav tikai radīt konkurenci uzņēmumam „Latvijas Gāze” un nodrošināt iespēju dažādiem tirgotājiem pārdot dabasgāzi Latvijas teritorijā, bet arī nodrošināt iespēju citiem tirgus dalībniekiem un patērētājiem izmantot tirgus infrastruktūru – dabasgāzes cauruļvadus un pazemes gāzes krātuvi Inčukalnā – par taisnīgu un nediskriminējošu cenu. Atbilstoši Ekonomikas ministrijas interpretācijai par Eiropas Savienības direktīvu prasībām uzņēmumam „Latvijas Gāze” jau tagad ir pienākums nodrošināt pieeju dabasgāzes cauruļvadiem un pazemes gāzes krātuvēm arī citiem lietotājiem, piemēram, kaimiņvalstu dabasgāzes uzņēmumiem vai arī Latvijas patērētājiem. Turklāt šāda piekļuve, atbilstoši Ekonomikas ministrijas izpratnei, nebūt nav pretrunā ar akciju sabiedrības „Latvijas Gāze” monopoltiesībām. Lietotājam iegādājoties dabasgāzi no pašas sabiedrības „Latvijas Gāze” teorētiski vajadzētu būt tiesībām šo gāzi nevis izņemt, bet gan turpināt uzglabāt Inčukalna pazemes krātuvē, lai tādā veidā nodrošinātos pret dabasgāzes cenu svārstību risku periodos, kad patērētājs to izmanto intensīvāk. Tomēr „Latvijas Gāze” pret šādu tirdzniecības nosacījumu ieviešanu iebilst. Tāpēc pat lielākie patērētāji, piemēram, „Latvenergo” un siltumapgādes uzņēmumi dabasgāzes cenu par nākamo norēķinu periodu (mēnesi) uzzina tikai perioda sākumā, un to rīcībā nav nekādu iespēju apdrošināties pret nākotnes cenu kāpumu, uzpērkot gāzi lielākā apjomā nākamajiem periodiem.

Ekonomikas ministrijas un „Latvenergo” izpratnē spēkā esošās likumu normas un Eiropas Savienības normatīvi ļauj arī tirgus dalībniekam iegādāties dabasgāzi ārpus Latvijas robežām un pārvadīt to pa dabasgāzes pārvades sistēmu līdz patēriņa vietai vai arī uzglabāt Inčukalna dabasgāzes krātuvē, un šādi darījumi nepārkāpj akciju sabiedrībai „Latvijas Gāze” piešķirtās monopoltiesības, kuras atbilstoši uzņēmuma privatizācijas līgumam ir spēkā līdz 2017. gada aprīlim. Tātad, analizējot dabasgāzes liberalizācijas rīcībpolitiku, iespējamās valsts sagrābšanas pazīmes ir jāvērtē arī tajos lēmumos un lēmumu pieņemšanas procesos, kas skar trešo pušu piekļuvi dabasgāzes pārvades un uzglabāšanas infrastruktūrai, kā arī regulē kārtību,

PROVIDUS
DOMNICA

kādā dabasgāzes lietotāji norēķinās ar uzņēmumu „Latvijas Gāze” un saņem iegādāto dabasgāzi.³

Šī analīze aptver laiku no 2004. gada līdz 2016. gada martam. 2004. gads kā sākumpunkts izvēlēts, jo tieši tad Saeima uzsāka darbu pie apjomīgiem grozījumiem Enerģētikas likumā, kuros tika noteikti dabasgāzes tirgus liberalizācijas galvenie principi, kā arī tirgus atvēršanas termiņi. Savukārt 2016. gada martā apstiprināta pašlaik spēkā esošā Enerģētikas likuma redakcija. Atsevišķos gadījumos, piemēram, lai raksturotu pieņemtos lēmumus, pētījumā analizēta arī informācija par senāku periodu. Tas ir nepieciešams, piemēram, vērtējot uzņēmuma „Latvenergo” lēmumus attiecībā uz elektrostaciju modernizācijas projektiem. Kā norāda eksperti, kopumā šai nozarei, ņemot vērā tās tehnisko specifiku un arī augstās investīciju izmaksas, ir raksturīgs ilgs attīstības plānošanas cikls. No projekta ieceres sagatavošanas sākumposma līdz gala lēmuma pieņemšanai var aizritēt pat desmit un vairāk gadu. Iespējams, vismaz daļai „Latvenergo” elektrostaciju attīstības projektu ieceres izstrādātas vēl pirms 2000. gada, kad no savas vairākuma akcionāra lomas uzņēmumā „Latvijas Gāze” privatizācijas ceļā atteicās Latvijas valsts.⁴

2. Valsts sagrābšanas pazīmes

Iespējamās valsts sagrābšanas pazīmju analīzē dabasgāzes tirgus liberalizācijas procesā uzmanība pievērsta trīs jomām:

- likumdošanas un lēmumu pieņemšanas procesam,
- likumdošanas saturam un tās darbības rezultātiem,
- atbildīgo amatpersonu vai politiķu neētiskai atalgošanai saistībā ar viņu iespējamo kalpošanu nelegitīmām interesēm.

Vērtējot likumdošanas **procesu**, saistībā ar dabasgāzes tirgus liberalizāciju trīs veidu iespējamās valsts sagrābšanas pazīmes būtu jāmin kā nozīmīgākās, vienkāršoti nosaucot – neskaidrošana/ nepamatošana, uzmanības novēršana un novilcināšana.

Pie neskaidrošanas vai nepamatošanas ir pieskaitāma būtisku likumdošanas priekšlikumu iesniegšana vai izskatīšana, nesniedzot tiem pietiekamu ekonomisku, tehnisku vai tiesisku pamatojumu, atbildīgajam politiķim, amatpersonai vai politiķu un amatpersonu grupai izvairoties no debatēm par priekšlikumiem parlamentā vai plašākā sabiedrībā, vai arī publiskās diskusijās izmantojot argumentus, kuru patiesums nav pierādāms vai apstrīdams, jo ir pārāk abstrakts. Piemēram, atsaukšanās uz precīzi nedefinējamiem un nemērāmiem apsvērumiem, – iespējamo drošības situācijas pasliktināšanos konkrētā nozarē vai arī iespējamo negatīvo lēmuma ietekmi uz patērētājiem. Kā gadījums, kad jāvērtē iespējamās valsts sagrābšanas izpausmju klātbūtne, jāmin arī situācija, kurā, piemēram, politiķis vai amatpersona bez pārliecinoša paskaidrojuma pirms balsojuma būtiski maina savu viedokli vai arī balso pretēji iepriekš savā pārstāvētajā politiskajā partijā pieņemtajam lēmumam.

Uzmanības novēršana mēdz izpausties kā strīdīgu normu iekļaušana atbilstošajā likumdošanas priekšlikumā, kas novirza likumdevēju un sabiedrības uzmanību uz citām, ar konkrētu jautājuma galveno būtību nesaistītām problēmām, un nodrošina svarīgu normu pieņemšanu bez būtiskām diskusijām.

Gadījuma analīze sagatavota projekta „Valsts sagrābšanas pazīmju analīze: Latvijas gadījums” ietvaros. Projektu daļēji finansiāli atbalsta fonds Atvērtās sabiedrības institūts (*Foundation Open Society Institute*) sadarbībā ar Atvērtās sabiedrības fondu (*Open Society Foundations*) *Think Tank Fund*.

PROVIDUS
DOMNĪCA

Likuma normu vai lēmuma pieņemšanas novilcināšana var izpausties kā nepamatoti ilgs darbs pie konkrētu, attiecīgā jautājuma kontekstā nozīmīgu likumdošanas normu izstrādes, nākot klajā ar papildu pieprasījumiem pēc atziniem, pētījumiem un vērtējumiem no atbildīgajām ministrijām un citām iestādēm, kuri ļauj būtiski novilcināt konkrētu likumdošanas normu apstiprināšanu. Valsts sagrābšanas centieni pazīmes, novilcinot likuma pieņemšanu, var izpausties arī kā parlamenta deputātu neierašanās atbildīgās komisijas sēdē, kas liedz komisijai sasniegt kvorumu balsojumam par konkrētu priekšlikumu.

Vērtējot šīs pazīmes vispārīgā situācijā, varētu pieņemt, ka tās ir vienkārši viltīgas taktikas izpaušmes politiskā interešu sadursmē un cīņā. Tomēr dabasgāzes tirgus liberalizācijas kontekstā lēmumu pieņemšanas process par labu uzņēmumam „Latvijas Gāze” ir jāvērtē, paturot prātā apstākli, ka Eiropas Parlaments jau 2003. gada 4. jūnijā pieņēma likumu, kas paredz līdz 2007. gadam atvērt visu Eiropas Savienības (ES) elektroenerģijas un gāzes tirgu brīvai konkurencei, un atbilstoši šim likumam paredzēts, ka visi ES uzņēmumi no 2004. gada jūlija varēs izvēlēties elektrības un gāzes piegādātājus. Turklāt jau „2004. gadā Eiropas Komisijas paziņojumā par atjaunojamo energoresursu izmantošanu uzsvēta arī nepieciešamība samazināt atkarību no resursu importa un palielināt biomasas izmantošanu”.⁵ Tātad kopumā darbu ar, piemēram, Enerģētikas likuma grozījumiem nevar vērtēt kā vispārīgu politisku diskusiju. Pārkāpjot Latvijas enerģētikas politikas attīstības pamatnostādnes un saistības, kuras Latvija ir uzņēmusies kā Eiropas Savienības dalībvalsts, Latvija riskēja ar apjomīgām finansiālām sankcijām. Iespējamās finansiālās sankcijas attiecīgi rada arī personisku risku amatpersonai, kuras lēmums ir veicinājis šo sankciju iestāšanos, piemēram, ieņemamā amata vai reputācijas zaudēšanu. Tāpēc kā ticama ir jāvērtē iespēja, ka, veicinot ar valsts starptautiskajām saistībām vai valsts politikas pamatnostādnēm pretrunā esoša lēmuma pieņemšanu, lēmuma pieņēmēju motivē neatļauti labumi, kuri spēj kompensēt personiskos riskus.

Iespējama valsts sagrābšana likumu un lēmumu **saturā** var izpausties kā tiešas nepamatotas priekšrocības, spēkā stāšanās obstrukcija (traucēšana) un netiešas nepamatotas priekšrocības.

Tiešas nepamatotas priekšrocības ir tādas likumu normas un lēmumi, kuri dabasgāzes tirgus dalībniekam piešķir ekonomiskas vai juridiskas priekšrocības, piemēram, nostiprinot vai pagarinot tā monopola stāvokli, nodrošinot nepamatoti labvēlīgus nosacījumus saimnieciskajai darbībai un tā rīcībā esošās infrastruktūras lietošanai.

Spēkā stāšanās obstrukcija ir tādi lēmumi vai likumu normas, kuras formāli atbilst leģitīmam mērķim, bet ietver arī nosacījumus, kuri būtiski ierobežo šo normu faktisko spēkā stāšanās iespēju.

Netiešas nepamatotas priekšrocības ir formāli dabasgāzes tirgus dalībnieku neietekmējošas normas vai lēmumi, kuri tomēr nepamatoti un būtiski palielina, piemēram, potenciālo noieta tirgu, ierobežo vai rada nelabvēlīgus apstākļus netiešo konkurentu darbībai. Dabasgāzes tirgus kontekstā kā piemēri šādām priekšrocībām var kalpot, piemēram, apjomīgas subsīdijas siltuma ražošanas uzņēmumiem, kuri izmanto dabasgāzi, vai arī neizdevīgāki valsts izvirzīti nosacījumi siltuma ražotnēm, kuras izmanto dabasgāzei alternatīvus kurināmos.

Gadījuma analīze sagatavota projekta „Valsts sagrābšanas pazīmju analīze: Latvijas gadījums” ietvaros. Projektu daļēji finansiāli atbalsta fonds Atvērtās sabiedrības institūts (*Foundation Open Society Institute*) sadarbībā ar Atvērtās sabiedrības fondu (*Open Society Foundations*) *Think Tank Fund*.

Vispārīgā situācijā lēmumi, kas ir izdevīgi kādam konkrētam komersantam, paši par sevi neliecina par valsts sagrābšanu. Tomēr, pastiprināta uzmanība ir jāpievērš lēmumiem, kas konkrētajam uzņēmuma piešķir priekšrocības un vienlaikus ir nelabvēlīgi konkurējošiem uzņēmumiem, uzņēmuma klientiem vai arī kas ir pretrunā valsts konkrētās nozares attīstības mērķiem un pamatnostādņem. No Latvijas starptautiskajām saistībām un publiski paustajām prioritātēm, kas formulētas, piemēram, Enerģētikas attīstības pamatnostādņēs 2007. – 2016. gadam izriet, ka apzināti lēmumi, kas veicina dabasgāzes potenciālo noieta tirgu, ir zināmā pretrunā ar valsts oficiāli deklarēto politiku. Attiecīgi tiem ir nepieciešama īpaša argumentācija, piemēram, labāku alternatīvu trūkums vai arī tehniski apsvērumi (energoapgādes drošības apdraudējums). Dabasgāzes tirgus kontekstā ir jāņem vērā, ka par spīti monopola stāvoklim dabasgāzes piegādātājs tomēr ir netiešā konkurences stāvoklī ar citiem energoresursu, piemēram, šķidro naftas produktu, biomasas un koksnes piegādātājiem siltumenerģijas tirgū, kā arī elektroenerģijas vairumpiegādātājiem, kuri ražo elektroenerģiju no resursiem, kurus nepiegādā dabasgāzes monopolists.⁶

Iespējamā valsts sagrābšana, kas ietver **neētisku atbildīgo amatpersonu vai likumdevēju atalgošanu** par iespējamo kalpošanu nelegitīmām interesēm, jāvērtē pēc tā, vai kāds lemšanā iesaistīts politiķis vai amatpersona ir saņēmusi potenciāli neētisku labumu no uzņēmuma, kura labā ir pieņemts lēmums, piemēram, vadoša amata veidā vai arī uzņēmējdarbības sadarbības veidā. Iespējamā labuma saņemšana var notikt arī maskētā veidā, piemēram, nozarēs, kas tiešā veidā nav saistītas ar konkrēta uzņēmuma pamatdarbību. Piemēram, atalgotā amatpersona var uzņemties nevalstiskas organizācijas vai citas nekomerciālas juridiskas personas vadību un pēc tam gūt atbalstu, piemēram, likumīgu ziedojumu veidā savas organizācijas tālākās darbības nodrošināšanai. Neētisku atalgojumu par iepriekš pieņemto lēmumu bijušais politiķis vai amatpersona var saņemt kā attiecīgā uzņēmuma atbalstu amata ieguvei, piemēram, sporta klubā vai arī sponsoru līdzekļu piesaistīšanai šī kluba darbībai. Formāli šajā gadījumā amatpersona vai politiķis nenonāk interešu konfliktā ar saviem iepriekš pieņemtajiem lēmumiem, un ir grūti pierādīt, ka konkrētus labumus saņēmis gūst, pateicoties tieši šiem lēmumiem, tomēr arī šāda situācija ir pirmsšķietamas nelegitīmu labumu saņemšanas pazīme. Lai konstatētu, vai personas rīcībā saskatāmas iespējamās valsts sagrābšanas pazīmes, ir jāvērtē, vai tā ir spēlējusi nozīmīgu lomu lēmumu pieņemšanā, kam bijusi pozitīva ekonomiska vai juridiska ietekme uz atbalstu sniedzošo uzņēmumu, kā arī vai amatpersonas rīcībā bijusi ierobežotas pieejamības informācija par lemjamo jautājumu, kuras iegūšana uzņēmumam varēja dot priekšrocības. Protams, principā ir iespējama arī pavisam tieša valsts amatpersonu uzpirkšana, taču šādas situācijas nav atklājamas ar pētniekam pieejamiem līdzekļiem un tāpēc nav aplūkotas šās analīzes metodoloģijā.

3. Nozīmīgākie rīcībpolitikas lēmumi

Analīzes periodā no 2004. gada līdz 2016. gada martam par nozīmīgākajiem lēmumiem dabasgāzes tirgus liberalizācijai ir jāuzskata Saeimas izdarītie grozījumi Enerģētikas likumā, kas ir Latvijā nozīmīgākais enerģētikas nozari regulējošais normatīvais akts. Šajā likumā ir noteikti nozīmīgākie elektroenerģijas, dabasgāzes un siltumenerģijas tirgus darbības pamatprincipi, uzraudzības principi, kā arī daudzos gadījumos formulēti tirgus attīstības mērķi. Dabasgāzes tirgus liberalizācijai Enerģētikas likums ir nozīmīgs, jo tieši šajā

PROVIDUS
DOMNĪCA

dokumentā vēsturiski bija (un joprojām ir) definēti dabasgāzes tirgus atvēršanas nākotnes principi, tirgus dalībnieku tiesības un pienākumi, kā arī tirgus uzraudzības principi.

Par pirmo nozīmīgo lēmumu pieņemšanas procesa posmu var uzskatīt 2004. gadā uzsākto Enerģētikas likuma grozīšanu, kura noslēdzās 2005. gada 30. jūnijā. Ar šiem Ekonomikas ministrijas sagatavotajiem likuma grozījumiem likumdevējs pirmoreiz noteica dabasgāzes tirgus atvēršanas datumu – 2010. gada 1. janvāri, kā arī nozīmīgākos dabasgāzes tirgus atvēršanas un reorganizācijas principus, piemēram, nosacījumus, ar kādiem dabasgāzes tirgus atvēršana var tikt pārcelta. Tika paredzēta atsevišķa dabasgāzes pārvades un uzglabāšanas sistēmas operatora izveide, uzliekot tam pienākumu īstenot nediskriminējošu pieeju pret tirgus dalībniekiem.⁷ Kā intervijā atzīst enerģētikas eksperts Juris Ozoliņš⁸, sākotnējā, Ekonomikas ministrijas izstrādātā likuma redakcija paredzēja dabasgāzes tirgus atvēršanu atbilstoši Eiropas Savienības direktīvas prasībām 2004. gada jūlijā, kā arī uzņēmuma „Latvijas Gāzes” restrukturizāciju.

Par nākamo dabasgāzes tirgus liberalizācijai nozīmīgo lēmumu jāuzskata 2009. gada grozījumi Enerģētikas likuma atsevišķu pantu spēkā stāšanās kārtības likumā, ar kuriem dabasgāzes tirgus faktiskais atvēršanas datums tika grozīts no 2010. gada 1. janvāra uz 2014. gada 4. aprīli.⁹

Visai līdzīgi bija arī nākamie nozīmīgie Saeimas pieņemtie grozījumi Enerģētikas likumā, ar kuriem 2014. gada 25. martā tika atcelts iepriekš minētais Enerģētikas likuma atsevišķu pantu spēkā stāšanās kārtības likums, un faktiski noteikts, ka dabasgāzes tirgus atvēršanas datums ir 2017. gada 3. aprīlis. Tiesa gan, likums satur atrunu par diviem nosacījumiem, no kuriem vismaz vienam izpildoties, tirgus var tikt atvērts ātrāk. Šie nosacījumi ir: Latvijas dabasgāzes sistēma ir tieši savienota ar jebkuras Eiropas Savienības dalībvalsts starpsavienoto dabasgāzes sistēmu, izņemot Igauniju, Lietuvu un Somiju; dominējošā piegādātāja daļa kopējā Latvijas dabasgāzes patēriņa nodrošināšanā ir mazāka par 75 procentiem.¹⁰

Pēdējie dabasgāzes tirgus liberalizācijai nozīmīgie grozījumi apstiprināti 2016. gada 23. februārī, un ar tiem atkārtoti noteikts, ka dabasgāzes tirgus liberalizācijas termiņš ir 2017. gada 3. aprīlis. Turklāt no likuma izslēgti tajā iepriekš esošie divi nosacījumi, pie kuriem dabasgāzes tirgus var tikt atvērts ātrāk nekā 2017. gada 3. aprīlī. Jaunajā likuma redakcijā arī ir būtiski pārskatītas normas, kas regulē dabasgāzes pārvades un uzglabāšanas sistēmas operatora darbību, – noteikts, ka esošais monopoluzņēmums „Latvijas Gāze” ir reorganizējams, no tā atdalot pārvades un uzglabāšanas sistēmas aktīvu pārvaldes uzņēmumu. Pirmpirkuma tiesības uz jaunizveidoto uzņēmumu saskaņā ar likuma prasībām ir Latvijas valstij. Savukārt gadījumā, ja valsts šo uzņēmumu neiegādājas, par tā īpašniekiem ir jāklūst uzņēmumiem, kas nav saistīti ar akciju sabiedrības „Latvijas Gāze” esošajiem akcionāriem.¹¹

Savukārt vērtējot rīcībpolitiku elektroenerģijas apgādes jomā, viens no nozīmīgākajiem lēmumiem bija 2008. gada 9. aprīlī Saeimā izskatītais projekts „Par jaunu elektroenerģijas staciju būvniecību”¹², kurš tika noraidīts un ar kuru bija iecerēts Ministru kabinetam uzdot par pienākumu nekavējoties uzsākt „jaunas elektrostacijas, kuras darbība balstītos uz cietā kurināmā un biomasas izmantošanu, priekšprojekta izstrādi”. No dabasgāzes tirgus tālākās attīstības un darbības viedokļa šis lēmums bija nozīmīgs, jo saistībā ar plānoto Ignalinas

Gadījuma analīze sagatavota projekta „Valsts sagrābšanas pazīmju analīze: Latvijas gadījums” ietvaros. Projektu daļēji finansiāli atbalsta fonds Atvērtās sabiedrības institūts (*Foundation Open Society Institute*) sadarbībā ar Atvērtās sabiedrības fondu (*Open Society Foundations*) *Think Tank Fund*.

atomelektrostacijas slēgšanu un prognozēto elektroenerģijas patēriņa pieaugumu politiķu dienaskārtībā bija nonācis jautājums par nepieciešamību attīstīt jaunas elektroenerģijas ražošanas jaudas. Viens no priekšlikumiem paredzēja vēl vienas jaunas, ar dabasgāzi kurināmas termoelektrostacijas būvniecību Rīgā, bet otrs priekšlikums paredzēja ar akmeņoglēm un biomasu kurināmas termoelektrostacijas būvniecību Liepājā vai Ventspilī. Lēmuma pieņemšanas laikā valdība uzskats, ka, valstij izlemjot par labu jaunai gāzes termoelektrostacijai, dabasgāzes tirgus piegādātājs „Latvijas Gāze” iegūs jaunu un ļoti apjomīgu dabasgāzes noieta vietu, kas teorētiski ļautu uzņēmumam palielināt pārdošanas apjomus pat par trešdaļu, savukārt no Latvijas interešu viedokļa tas veicinātu Latvijas energoapgādes atkarību no Krievijas energoresursu piegādēm. Turpretī cietā kurināmā elektrostacija tika vērtēta kā akciju sabiedrības „Latvijas Gāze” un dabasgāzes izcelsmes valsts Krievijas interesēm pretrunā esošs projekts, jo noteiktos tirgus apstākļos tas ne tikai neveicinātu dabasgāzes noieta, bet pat varētu to būtiski samazināt. Piemēram, vasaras periodā un pie labvēlīgiem hidroloģiskajiem apstākļiem būtu iespējama situācija, ka elektroenerģijas patēriņa segšanai vairs nebūtu nepieciešama arī esošo ar gāzi kurināmo elektrostaciju jauda. Tiesa, dažus mēnešus vēlāk, 23. septembrī valdība tomēr patstāvīgi atbalstīja cietā kurināmā elektrostacijas būvniecību Liepājā un 2010. gada nogalē arī izstrādāja konkursa noteikumus. Projekta virzība apstājās pēc tam, kad konkursa rezultātā savus pieteikumus elektrostacijas būvniecībai iesniedza tikai divi pretendenti, kuru izvīzītie nosacījumi Ekonomikas ministrijai šķita neapmierinoši.¹³ Ar šiem pretendentiem, kuru vārdi publiski nav izskanējuši, sarunas bez īpaša lēmuma netika turpinātas.

Par nākamo nozīmīgāko lēmumu rīcībpolitikas jomā jāuzskata uzņēmuma „Latvenergo” akcionāra Ekonomikas ministrijas un valdības atļauja uzņēmumam īstenot tā sagatavoto investīciju projektu, kurš tika pieņemts 2010. gada 23. februārī un paredzēja elektroenerģijas ražošanas jaudu palielināšanu ar dabasgāzes izmantošanu. Kā norāda eksperti, projekta virzību ietekmēja vairāki faktori. Smagas ekonomiskās krīzes apstākļos valdība nebija gatava tiešā veidā sniegt atbalstu alternatīvajam, cietā kurināmā elektrostacijas projektam, savukārt energokompānija „Latvenergo” TEC-2 rekonstrukcijas 2. kārtai finansējumu bija apņēmusies nodrošināt patstāvīgi, uzsverot to, ka lēmums par jaunu elektroenerģijas ražošanas jaudu būvniecību ir jāpieņem operatīvi (saistībā ar Ignalinas atomelektrostacijas slēgšanu no 2010. gada un prognozējot arī ražošanas jaudu samazināšanos Igaunijā).¹⁴ Uzņēmuma meitas kompānija „Augstsprieguma tīkls” arī prognozēja, ka Latvijas energoapgādei ir nepieciešami abi projekti – gan TEC-2 rekonstrukcijas 2. kārtā, gan cietā kurināmā elektrostacija.¹⁵ Papildus iespējamais izskaidrojums „Latvenergo” šķietamajam ieinteresētības trūkumam attīstīt cietā kurināmā elektrostaciju ir arī valdības izstrādātie konkursa nosacījumi, kuri faktiski liedza uzņēmumam piedalīties projekta attīstīšanā, jo pieprasīja no projekta īstenotāja pieredzi, kuras „Latvenergo” nebija. „Latvenergo” nedrīkst būt Liepājā. Ministru kabineta noteikumi tika tā uzrakstīti, ka ir jābūt piecu, desmit gadu pieredzei konkrētā tehnoloģijā, un uzlikti arī citi kritēriji, kas patiesībā noteic, ka tās ir lielākās ES kompānijas – „Eon”, „Fortum” un tamlīdzīgi,” intervijā aģentūrai LETA sacīja „Latvenergo” tā laika valdes priekšsēdētājs Kārlis Miķelsons.¹⁶

Galvenais arguments, lai padziļinātai valsts sagrābšanas pazīmju analīzei dabasgāzes tirgus liberalizācijas procesa kontekstā izvēlētos tieši šos gadījumus, ir pirmsšķietamais novērtējums, ka šo lēmumu rezultātā Latvijas normatīvais regulējums kļuva nelabvēlīgāks

Latvijas sabiedrības interesēm. Veicot grozījumus Enerģētikas likumā, kopumā Saeima ir atlikusi dabasgāzes tirgus atvēršanu par vairāk nekā desmit gadiem, kā arī izšķiedusi būtiskus administratīvos resursus, lai labotu jau iepriekš pieņemtus lēmumus. Iepazīstoties ar likuma grozījumu izstrādes gaitā izmantoto argumentāciju, iesniegtajiem priekšlikumiem un citām darbībām, mērķis ir identificēt epizodes, kurās politiku rīcībā var saskatīt iespējamās valsts sagrābšanas pazīmes. Savukārt vērtējot lēmumu pieņemšanu par elektroenerģijas ražošanas jaudu attīstību, ir jāņem vērā, ka šiem projektiem ir precīzi izmērāmi ekonomiskās ietekmes rādītāji, kuri ļauj izdarīt secinājumus par to, vai lēmumu pieņemšana tiešām bijusi izdevīga uzņēmumam „Latvijas Gāze” (piemēram, vai projekta realizācijas rezultātā „Latvijas Gāze” pārdošanas apjomi ir būtiski auguši).

4. Enerģētikas likuma grozījumi 2004. un 2005. gadā

Sākotnēji var šķist, ka Saeimas darbā pie Enerģētikas likuma grozījumiem 2004. gadā pastāvēja relatīvi zemākais valsts sagrābšanas risks. Pirmkārt, tāpēc, ka Saeima ar šiem likuma grozījumiem apstiprināja dabasgāzes tirgus liberalizācijas datumu, kurš ir ievērojami agrāks, nekā „Latvijas Gāze” privatizācijas līgumā noteiktais monopolstāvokļa termiņš – 2017. gada aprīlis. Otrkārt, grozījumu izstrādes brīdī likumdevējiem nebija skaidrs, vai Latvija, atbilstoši saistošajai Eiropas Savienības direktīvai, var tikt atzīta par jaunu gāzes tirgu, kurā ir iespējams atlikt dabasgāzes tirgus liberalizāciju – tā tad nosacīti var teikt, ka likumdevējiem, iekļaujot likumā konkrētās normas, daļēji pietrūka skaidru tālākās rīcības vadlīniju, un normas varēja uzskatīt par pagaidu risinājumu, kas var tikt koriģēts, saņemot papildu informāciju no Eiropas Savienības. „Likumprojekts „Grozījumi Enerģētikas likumā” tika atbalstīts Saeimā, paredzot iespēju gadījumā, ja Latvijas situācija atbilst jauna gāzes tirgus pazīmēm, izskatīt nepieciešamību saskaņā ar Eiropas Parlamenta un Padomes 2003. gada 26. jūnija Direktīvas 2003/55/EK par kopīgiem noteikumiem attiecībā uz dabasgāzes iekšējo tirgu un par Direktīvas 98/30/EK atcelšanu 28. pantā noteikto atlikt dabasgāzes tirgus liberalizāciju,” liecina Ekonomikas ministrijas sagatavotā Enerģētikas likuma atsevišķu pantu spēkā stāšanās kārtības likumprojekta anotācija (pieņemts īsu laiku pēc Enerģētikas likumu grozījumu apstiprināšanas galīgajā lasījumā, 2005. gada 6. jūnijā).¹⁷

Tomēr, kā pievērš uzmanību enerģētikas eksperts un bijušais enerģētikas ministrs Juris Ozoliņš, Saeimas darbs pie Enerģētikas likuma grozījumiem nav vērtējams viennozīmīgi, jo Saeima 2004. gadā nav izmantojusi iespēju pieņemt no gāzes tirgus liberalizācijas un patērētāju interešu viedokļa ievērojami progresīvāku Ekonomikas ministrijas ierosinātu un valdības atbalstītu likuma regulējumu, ko pārsteidzošā kārtā būtu ļāvusi darīt tieši uzņēmuma „Latvijas Gāze” tobrīd paustā nostāja. Proti, kā norāda Ozoliņš, „Latvijas Gāze” likumprojekta otrajam lasījumam Saeimā iesniedza vairākus savus priekšlikumus, kuri faktiski tirgus liberalizācijas uzsākšanu ļautu realizēt ievērojami ātrāk, nekā Saeimas vēlāk noteiktajā termiņā. „Latvijas Gāze” iesniegtie priekšlikumi paredzēja Enerģētikas likuma 42. panta trešo daļu izteikt sekojošā redakcijā: „Sistēmas operators par cenu, kas nepārsniedz regulatora noteiktos tarifus un saskaņā ar regulatora apstiprinātiem sistēmas pieejas un lietošanas noteikumiem nodrošina dabasgāzes pārvadi, sadali vai uzglabāšanu, ja tā tiek piegādāta Latvijas Republikas kvalificētajiem dabasgāzes lietotājiem vai to iepirkuši kvalificētie dabasgāzes lietotāji”. Faktiski šī „Latvijas Gāzes” ierosinātā likuma norma neaizliedz (un tā tad padara iespējamus) kvalificēto lietotāju darījumus, kuros šie lietotāji

PROVIDUS
DOMNĪCA

iegādātos dabasgāzi no ārvalstu piegādātājiem un vēlētos to saņemt lietošanai Latvijas teritorijā. Ņemot vērā to, ka normas iesniedzējs bija uzņēmums „Latvijas Gāze”, var arī secināt, ka normas iekļaušana likumā uzņēmuma vērtējumā nebūtu tā privatizācijas līguma nosacījumu pārkāpums. Atbilstoši šim līgumam tiesības tirgot dabasgāzi Latvijas teritorijā un sev piederošās sistēmas ietvaros uzņēmumam joprojām saglabātos līdz 2017.gadam.

Kā norāda Juris Ozoliņš, būtisks ir apstāklis, ka „Latvijas Gāze” iesniegtie priekšlikumi arī nosaka konkrētus datumus, kurā dažādu grupu lietotāji kļūtu par kvalificētiem lietotājiem (un attiecīgi iegūtu tiesības saņemt pakalpojumus no sistēmas operatora, piemēram, piegādēm no ārvalstīm). Atbilstoši „Latvijas Gāze” iesniegtajam priekšlikumam likuma 42.panta ceturtajai daļai, „Kvalificētie dabasgāzes lietotāji no 2004. gada jūlija ir visi dabasgāzes lietotāji, kas nav mājsaimniecības, bet no 2007. gada 1. jūlija – visi dabasgāzes lietotāji.” Enerģētikas eksperts atzīst, ka nevar precīzi pateikt, kāpēc „Latvijas Gāze” iesniegto priekšlikumu redakcija tikusi noraidīta. Viņš kā iespējamo izskaidrojumu tam, kāpēc tika pieņemts ievērojami konservatīvāks dabasgāzes tirgus liberalizācijas regulējums, min likumdevēju kompetences trūkumu un nedrošību par iespējamo dabasgāzes tirgus tālāko darbību.

Iepazīstoties ar atbildīgās komisijas dokumentiem, kā arī Saeimas sēžu stenogrammām, var secināt, ka uzņēmuma „Latvijas Gāze” ierosinātie likuma grozījumu priekšlikumi nav guvuši plašāku vērtējumu ne atbildīgajā Saeimas Tautsaimniecības, agrārās vides un reģionālās politikas komisijā, ne arī Saeimas plenārsēdēs. Neviens no šiem priekšlikumiem nav iekļauts likumprojekta priekšlikumu tabulā, un dabasgāzes liberalizācijas kontekstā nozīmīgie tirgus liberalizācijas datumi Saeimas plenārsēdē apspriesti vien vēlāk, laikā, kad tika skatīts likuma grozījumus pavadošais Enerģētikas likuma atsevišķu pantu spēkā stāšanās kārtības likumprojekts.¹⁸ Tātad plašāka parlamentāriešu loka debatēs jautājums par, piemēram, liberalizācijas kontekstā nozīmīgo dažādu kategoriju lietotāju statusu nenonāca, savukārt jautājums par konkrētu tirgus liberalizācijas uzsākšanas datumu Saeimas diskusijās nonāca tikai pēc tam, kad pārējās likuma normas jau bija pieņemtas. Zīmīgi, ka Enerģētikas likuma grozījumu apspriešanas laikā gan otrajā, gan trešajā lasījumā debates izraisījās tikai par ekonomiski ievērojami mazāk jūtīgu jautājumu – kārtību, kādā energoapgādes komersantiem ir tiesības saskaņošanas procedūru aizvietot ar zemes īpašnieka informēšanu gadījumos, ja zeme tiek izmantota jaunu energoapgādes komersanta objektu – iekārtu, ierīču, ietaišu, līniju un to piederumu – ierīkošanai. Tikai apspriežot Enerģētikas likuma atsevišķu pantu spēkā stāšanās kārtības likumprojektu, deputātu uzmanības lokā nonāca arī jautājums par dabasgāzes tirgus atvēršanas termiņu. Tomēr nozīmīgākais iemesls tam bija vairāku opozīcijas deputātu aicinājums atlikt likumprojekta izskatīšanu un pieturēties pie termiņa, kas noteikts uzņēmuma „Latvijas Gāze” privatizācijas līgumā – 2017.gada. Priekšlikums atteikties no likuma pieņemšanas tika noraidīts, bet neizraisījās arī diskusijas par to, vai likumā iekļautais termiņš – 2010.gads – ir pamatots.¹⁹

Vērtējot Enerģētikas likuma grozījumu un tā spēkā stāšanās likuma pieņemšanas gaitu, iespējams saskatīt vairākas iespējamās valsts sagrābšanas pazīmes – nepamatošanu, uzmanības novēršanu un novilcināšanu. Diskusijas par ekonomiski jūtīgu un konkrētam komersantam nozīmīgu jautājumu tika bez īpaša pamatojuma aizstātas ar diskusijām par citu jautājumu. Turklāt nozīmīgais jautājums izvirzīts apspriešanai tad, kad virkne citu attiecīgā likuma normu, kas ietekmē rīcībpolitiku, jau ir apspriestas un apstiprinātas. Papildus tam,

Gadījuma analīze sagatavota projekta „Valsts sagrābšanas pazīmju analīze: Latvijas gadījums” ietvaros. Projektu daļēji finansiāli atbalsta fonds Atvērtās sabiedrības institūts (*Foundation Open Society Institute*) sadarbībā ar Atvērtās sabiedrības fondu (*Open Society Foundations*) *Think Tank Fund*.

PROVIDUS
DOMNĪCA

debašu gaitā politiķu uzmanība no salīdzinoši konservatīva liberalizācijas priekšlikuma tiek novirzīta uz vēl konservatīvāku priekšlikumu. Savukārt pati grozījumu sagatavošana ieilga vairākus mēnešus, un pretēji prognozēm nenoslēdzās 2004.gada vasarā, bet gan 2005.gadā.

Tiesa, fakts, ka tieši paša dabasgāzes apgādes komersanta iesniegtais priekšlikums likumprojekta izstrādes gaitā būtu nodrošinājis īsākos tirgus liberalizācijas termiņus, ļauj kā ticamu vērtēt, ka akciju sabiedrības „Latvijas Gāze” viedoklis nav bijis noteicošais 2010. gada kā dabasgāzes liberalizācijas termiņa noteikšanai. Nevar izslēgt arī iespēju, ka „Latvijas Gāze” priekšlikumi ir iesniegti, rēķinoties ar apstākli, ka tie tiks noraidīti, un uzņēmums deputātu lēmumu vērtējis kā sev izdevīgu kompromisu. Lai gan „Latvijas Gāze” ieguva sev izdevīgāku plānoto tirgus atvēršanas datumu, likumā tika saglabātas uzņēmuma iepriekš apstrīdētās normas, kas uzliek par pienākumu to restrukturizēt, nodalot dabasgāzes sadales, pārvades un uzglabāšanas sistēmu operatorus. Par iespēju, ka deputātu apstiprinātie likuma grozījumi bija pieņemami no „Latvijas Gāze” interešu viedokļa, liecina arī fakts, ka „Latvijas Gāze” publiski pēc likuma grozījuma pieņemšanas neapstrīdēja 2005. gadā apstiprināto Enerģētikas likuma grozījumu redakciju, tajā iekļautos liberalizācijas termiņus un citas likuma normas.

Juris Ozoliņš tomēr uzskata, ka šo Enerģētikas likuma grozījumu sagatavošanas laikā valsts sagrābšanas iespēja ir maz ticama. Viņš norāda, ka šo grozījumu apstiprināšanas laikā politiskajā dienaskārtībā ievērojami nozīmīgāks bija jautājums par elektroenerģijas uzņēmuma „Latvenergo” restrukturizāciju, pret kuru aktīvi iebilda viena no koalīcijā esošajām politiskajām partijām (Latvijas Pirmā partija), kas savā atbalstītāju lokā bija iesaistījusi arī enerģētikas sektorā strādājošo arodbiedrības. Eksperts norāda – ņemot vērā tobrīd valdošo spēcīgo noskaņojumu pret „Latvenergo” restrukturizāciju, politiķu vidū bija arī skeptisks noskaņojums pret pārmaiņām dabasgāzes tirgū. Ozoliņš arī atceras, ka valdībā valdošais noskaņojums lielā mērā sakritis ar Saeimā pārstāvēto politisko partiju viedokli, savukārt par nozari atbildīgā Ekonomikas ministrija pēc likuma grozījumu sākotnējās redakcijas iesniegšanas vēlāk, priekšlikumu saturam mainoties, vairs nav centusies aktīvi iesaistīties tālākās diskusijās par dabasgāzes tirgus liberalizācijas nosacījumiem.

Savukārt Eiropas Parlamenta deputāts un bijušais ekonomikas ministrs (2004-2006) Krišjānis Kariņš intervijā uzsver – galvenais iemesls, kāpēc tirgus liberalizācija atlikta gan 2005.gadā, gan arī vēlāk, bijis 1997.gadā noslēgtā „Latvijas Gāze” privatizācijas līguma ierobežojošie nosacījumi, kuri Krievijas piegādātājiem faktiski garantēja ekskluzīvas tiesības uz 20 gadiem. „Pēc manas pieredzes „Latvijas Gāzes” vadība, tostarp arī jaunā vadība ir darījusi visu, lai šis process nenotiktu,” norāda politiķis. Kariņš arī atceras, ka laikā, kad viņš sācis pildīt ekonomikas ministra pienākumus, darba kārtībā diskusiju par tirgus atvēršanu 2004. gadā vairs nebija, un viens no nozīmīgākajiem apsvērumiem bijusi Latvijas dabasgāzes tīkla izolētība no citiem tirgiem.

5. Grozījumi Enerģētikas likuma atsevišķu pantu spēkā stāšanās kārtības likumā 2009. gadā

Par nākamo dabasgāzes tirgus liberalizācijai nozīmīgo lēmumu jāuzskata grozījumus Enerģētikas likuma atsevišķu pantu spēkā stāšanās kārtības likumā, ar kuriem pēc

Gadījuma analīze sagatavota projekta „Valsts sagrābšanas pazīmju analīze: Latvijas gadījums” ietvaros. Projektu daļēji finansiāli atbalsta fonds Atvērtās sabiedrības institūts (*Foundation Open Society Institute*) sadarbībā ar Atvērtās sabiedrības fondu (*Open Society Foundations*) *Think Tank Fund*.

PROVIDUS
DOMNĪCA

Ekonomikas ministrijas ierosinājuma un ar valdības atbalstu dabasgāzes tirgus faktiskais atbrīvošanas datums tika grozīts no 2010. gada 1. janvāra uz 2014. gada 4. aprīli. Iepazīstoties ar likumprojekta izskatīšanas gaitu, ir iespējams pārliecināties, ka šī lēmuma pieņemšana gan no satura, gan procedūras viedokļa satur vairākas iespējamās valsts sagrābšanas pazīmes – lēmuma nepamatošanu un novilcināšanu. Pirmkārt tas ir saistīts ar faktu, ka likumprojekts apstiprināts slēgtā sēdē valdībā un tikai vienas Saeimas plenārsēdes laikā bez plašas priekšlikuma apspriešanas atbildīgajā komisijā. Turklāt likumdošanas priekšlikums, kā liecina mediju arhīvi, nav ticis apspriests arī plašākā sabiedrībā un publiski starp nozares profesionāļiem.

Praktiski vienīgo liecību par balsojuma motivāciju nodrošina Saeimas deputāta, Tautsaimniecības, agrārās, vides un reģionālās politikas komisijas pārstāvja Venta Armanda Kraukļa lakonisks ziņojums, kurā politiķis norāda uz to, ka lēmuma pieņemšanas brīdī – 2009.gada 3.decembrī – atbildīgajām institūcijām vairs nav atlicis pietiekami daudz laika, lai sagatavotos tirgus atvēršanai.²⁰

Kā argumentus tam, kāpēc iepriekš noteiktais dabasgāzes tirgus liberalizācijas termiņš nav īstenojams, Krauklis min vairākus nepārbaudāmus argumentus. „Faktiski nav iespējams izdarīt ar 1.janvāri, bet likuma norma pašlaik paredz jau ar 1.janvāri to darīt. Un, ja mēs šo likumu steidzīgi nemainītu, tad faktiski būtu steidzami jāsadala šī kompānija divās daļās, līdzīgi kā savulaik tika izdarīts ar „Latvenergo”. Tas būtu dārgāk sabiedrībai, patērētājiem un, galvenais, nedotu efektu, jo pašlaik Latvijā citi gāzes piegādātāji vienkārši tehniski nav iespējami,” plenārsēdē uzsvēris deputāts.

Kā būtisks apstākļi jāmin arī tas, ka ne Saeimas plenārsēdē, ne arī Tautsaimniecības, agrārās, vides un reģionālās politikas komisijas debatēs nav apspriests neviens alternatīvs tirgus atvēršanas datums un nav arī uzdoti jautājumi vai pausti viedokļi par iemesliem, kāpēc iepriekš noteiktā termiņa (2010.gada janvāra) īstenošanai nav veikti nepieciešamie sagatavošanas darbi un kāpēc iespējamā dabasgāzes tirgus liberalizācija termiņa pārcelšana ir atstāta uz laiku īsi pirms sākotnēji paredzētā liberalizācijas termiņa. Faktu, ka piecu gadu laikā kopš iepriekšējo Enerģētikas likuma grozījumu apstiprināšanas valdībai un atbildīgajai ministrijai nav izdevies paveikt nepieciešamos sagatavošanās darbus, lai vienotos ar uzņēmumu „Latvijas Gāze”, apstiprina arī valdības sniegtie komentāri par to, ka, ja netiks atlikta dabasgāzes tirgus liberalizācija līdz 2014.gadam, „Latvijas Gāze” joprojām varēs sākt tiesvedību pret Latviju.

Juris Ozoliņš, vērtējot šo lēmumu un tā pieņemšanas apstākļus, pauž kritisku viedokli, neizslēdzot arī valsts sagrābšanas iespēju. Pieņemot tik būtiskus lēmumus, nepieciešams ekonomiskās, sociālās, politiskās un finansiālās ietekmes novērtējums, kas šajā gadījumā nebija publiski pieejams, uzsvēra eksperts. Viņa ieskatā izšķirošā loma lēmuma pieņemšanā gan Saeimā, gan valdībā bijusi valdošajām politiskajām partijām un to darbs šajā periodā noritējis saskaņoti. Pēc Ozoliņa vērtējuma kā maznozīmīga ir vērtējama par nozari atbildīgās Ekonomikas ministrijas iespējamā loma. Ministrija šajā periodā centusies izvairīties no būtiskām, politiski jutīgām reformām, un tās darba kārtību tiešā veidā noteikuši ekonomikas ministra (konkrētajā periodā – partijas „Jaunais Laiks” pārstāvja Artā Kampara) lēmumi un prioritātes.

Gadījuma analīze sagatavota projekta „Valsts sagrābšanas pazīmju analīze: Latvijas gadījums” ietvaros. Projektu daļēji finansiāli atbalsta fonds Atvērtās sabiedrības institūts (*Foundation Open Society Institute*) sadarbībā ar Atvērtās sabiedrības fondu (*Open Society Foundations*) *Think Tank Fund*.

6. Grozījumi Enerģētikas likumā 2014.gadā

Salīdzinoši līdzīga situācija ar būtiskām valsts sagrābšanas pazīmēm izveidojās, kad valdība un parlaments strādāja ar Enerģētikas likuma grozījumiem, kuri pieņemti 2014.gada 25.martā. Tad Saeima pieņēma lēmumu atkārtoti atlikt dabasgāzes tirgus liberalizāciju.

Jautājums sākotnēji darba kārtībā nonāca saistībā ar Ekonomikas ministrijas iesniegtajiem priekšlikumiem par optimālo dabasgāzes tirgus liberalizācijas direktīvas pārņemšanas modeli, kurus ministrijai vajadzēja izstrādāt saistībā ar tobrīd spēkā esošā liberalizācijas termiņa tuvošanos. Šie priekšlikumi paredzēja īstenot dabasgāzes tirgus liberalizāciju Latvijā divās fāzēs – pirmajā fāzē īstenojot darbības, kas Latvijai kā Eiropas Savienības dalībvalstij veicamas līdz 2014.gada aprīlim, un otrajā – īstenojot darbības, kas nodrošinās pilnīgu dabasgāzes tirgus liberalizāciju laikā, kad būs izbeigta Latvijas dabasgāzes tirgus izolētība un tiks nodrošināti alternatīvi gāzes piegāžu avoti. Tomēr Saeimas Tautsaimniecības, agrārās, vides un reģionālās politikas komisija, uzklusot uzņēmuma „Latvijas Gāze” ierosinājumus, nolēma grozīt Enerģētikas likumu bez iepriekšējas izskatīšanas valdībā. Saeimas komisijas deputāti arī nolēma atlikt gāzes tirgus liberalizāciju līdz brīdim, kamēr netiks panākti efektīvi starpsavienojumi ar trešajām valstīm, izņemot Igauniju, Lietuvu un Somiju.

Būtiskākie valsts sagrābšanas riski šī lēmuma pieņemšanas laikā ir saistīti ar faktu, ka lēmums atkal pieņemts novilcināti – darbs pie tirgus liberalizācijas tika atlikts visai neilgi pirms iepriekš plānotā liberalizācijas termiņa. Politikā un nozares ekspertiem praktiski nebija iespēju iesaistīties plašākās diskusijās par lēmuma pamatotību, bez tam par šo jautājumu atbildīgā Tautsaimniecības, agrārās, vides un reģionālās politikas komisija nolēma jautājumu skatīt slēgtā sēdē 2013.gada 1.martā, pamatojot ar apsvērumu, ka uzņēmuma „Latvijas Gāze” vadītājs Adrians Dāvis sēdē vēlējies sniegt komerciāli jūtīgu informāciju. Pēc minētās sēdes, kurā paustie „Latvijas Gāze” ierosinājumi izraisīja plašu kritiku nozares ekspertu vidū, ierosinājums atlikt gāzes tirgus liberalizāciju neguva nekādu virzību, radot iespaidu, ka likumdevējs nav nodomājis virzīt šādus grozījumus Enerģētikas likumā. Tomēr darbs tika atsākts 2013. gada nogalē, kad līdz tirgus liberalizācijas iecerētajam datumam atlikušais laiks bija vairs tikai četri mēneši.

Neskaitot apstākli, ka praktiski bez būtiskām publiskām diskusijām tika pieņemts lēmums, kas pagarināja „Latvijas Gāze” monopola termiņu, par īpaši augstu valsts sagrābšanas risku šo likuma grozījumu pieņemšanā liecina arī fakts, ka likumā iekļauti dabasgāzes tirgus liberalizācijas papildu nosacījumi – proti, atrunas par to, ka uzņēmuma „Latvijas Gāze” reorganizācija var notikt ne vēlāk kā 2017.gada 3.aprīlī, ja vien jau agrāk Latvijas dabasgāzes sistēma nebūs tieši savienota ar jebkuras Eiropas Savienības dalībvalsts, izņemot Igauniju, Lietuvu un Somiju, starpsavienoto dabasgāzes sistēmu vai arī ja dominējošā piegādātāja daļa kopējā Latvijas dabasgāzes patēriņa nodrošināšanā būs kļuvusi mazāka par 75 procentiem.²¹ Kā intervijās norāda vairāki eksperti, piemēram, Reinis Āboltiņš²² un Juris Ozoliņš, šādu nosacījumu izvirzīšana faktiski padara tirgus liberalizāciju neiespējamu līdz pat 2017. gadam, jo neviens no izvirzītajiem tehniskajiem un ekonomiskajiem nosacījumiem iecerētajā periodā nav izpildāms. Tas ir saistīts ar faktu, ka vienīgais līdz 2014. gadam uzsāktais infrastruktūras būvniecības projekts bija Klaipēdas sašķidrinātās dabas gāzes terminālis, un tāpat vienīgā

praktiskā iespēja piekļūt alternatīviem dabasgāzes piegāžu avotiem ir ar Lietuvas gāzes pārvades sistēmas starpniecību. Saeimas lēmumi vājināja Latvijas enerģētisko neatkarību, nosakot, ka alternatīvi dalībnieki Latvijas gāzes tirgū nevar ienākt pirms 2017.gada. Šī situācija arī padara nelietderīgas iespējamās sarunas ar vienīgo dabasgāzes piegādātāju par gāzes cenu, tādējādi pakļaujot Latviju ārēja ekonomiska un politiska spiediena riskiem, – tā situāciju raksturoja Reinis Āboltniš. Viņš pievērs uzmanību, ka jau deviņus gadus Latvijā bija noteikta gāzes tirgus atvēršanas diena, taču 2014. gada 13. martā – tikai divas nedēļas pirms plānotās tirgus atvēršanas – deputāti atbalstīja tādus grozījumus likumā, kas tirgus atvēršanu atcēla. Turklāt pēc Āboltniņa domām ir iemesls uzskatīt, ka, izdarot grozījumus Enerģētikas likumā, netika noteikts vēlākais termiņš gāzes tirgus atvēršanai, bet gan gāzes tirgus līdz 2017.gada 3.aprīlim tika aizvērts, nākamajos trīs gadus atstājot jautājumu par trešo pušu piekļuvi pārvades sistēmai ekskluzīvi „Latvijas Gāze” ziņā.

7. Grozījumi Enerģētikas likumā 2015. un 2016. gadā

2015. gadā izstrādātie un 2016.gada 11. februārī apstiprinātie Enerģētikas likuma grozījumi ir vieni no liberalizācijas procesā nozīmīgākajiem. Pirmkārt, esošajam monopolistam tie saistībā ar tirgus liberalizāciju izvirza jaunus, iepriekšējās likuma redakcijās vēl neizvirzītus nosacījumus – proti, tajā ir definēti principi, kuri paredz akciju sabiedrības „Latvijas Gāze” reorganizāciju, atdalot un pārņemot valsts īpašumā vai arī pārdodot citam īpašniekam uzņēmuma pārvades un dabasgāzes uzglabāšanas aktīvus.²³ Otrkārt, šo likuma grozījumu izskatīšanas laikā jau bija notikušas radikālas pārmaiņas ārējā ekonomiskajā vidē, un tirgus atvēršanas gadījumā Latvija varēja rēķināties ar būtisku dabasgāzes piegāžu apjomu no kaimiņvalsts Lietuvas. Tāpēc spēkā vairs nebija iepriekš vairāku politiķu izmantotie argumenti par to, ka dabasgāzes tirgus liberalizācija alternatīvu piegāžu trūkuma dēļ ir bezjēdzīga. Kopumā likumdevēju darbam pie Enerģētikas likuma 2015.gada grozījumiem bija raksturīgs ievērojami zemāks valsts sagrābšanas iespēju risks, ko veicināja vairāki apstākļi. Diskusijas par iecerētajiem likuma grozījumiem tika iesāktas ievērojami savlaicīgāk nekā iepriekšējo likuma grozījumu izstrādes gaitā, un tās arī piesaistīja ievērojami plašāku sabiedrības un masu mediju uzmanību. Turklāt būtiskākā daļa debašu notika publiskās, medijiem un iesaistītajām pusēm, piemēram, uzņēmumiem „Latvenergo” un „Latvijas Gāze” pieejamās Tautsaimniecības, agrārās, vides un reģionālās politikas komisijas sēdēs. Par valsts sagrābšanas nelielo iespējamību šo grozījumu izstrādes gaitā liecina arī fakts, ka likumdošanas priekšlikumi saskārās ar nepieredzēti asu kritiku un iespējamās tiesvedības draudiem no uzņēmuma „Latvijas Gāze”.²⁴

Tomēr, vērtējot Enerģētikas likuma 2015. gada grozījumu izstrādes gaitu, var konstatēt atsevišķu politiķu mēģinājumus panākt akciju sabiedrībai „Latvijas Gāze” labvēlīgāku normu panākšanu. Vairāki nozares eksperti un Saeimas deputāti pievērsa uzmanību, ka Saeimas Tautsaimniecības komisija visai neapdomīgi piekritusi partijas „No sirds Latvijai” deputāta Aivara Meijas ierosinātiem likumprojekta grozījumiem, kuri ievērojami mīkstinātu prasības „Latvijas Gāze” akcionāriem, ļaujot tiem savā īpašumā juridiski nodalīta uzņēmuma veidā saglabāt arī pārvades sistēmu un dabasgāzes pazemes krātuvi. Papildus tam, kā pievērsa uzmanību vairāki šo lēmumu apstrīdējušie Saeimas deputāti, Aivara Meijas argumentācija par šādu iespējamo rīcību bija vāja, un deputāts sava viedokļa pamatošanai galvenokārt bija izmantojis līdzīgu argumentāciju kā „Latvijas Gāze” vadītājs Aigars Kalvītis. Tieši Aivara

PROVIDUS
DOMNĪCA

Meijas uzstāšanās un argumentācija, lai būtiski mīkstinātu „Latvijas Gāze” reorganizācijas principus, ir vērtējama kā viena no visspilgtākajām iespējamās valsts sagrābšanas izpausmēm. Pirmkārt, deputāts uzstāšanās laikā lietojis argumentāciju, par kuru nespēja sniegt plašākus paskaidrojumus. Otrkārt, argumentācijai izmantojis abstraktus pieņēmumus (piemēram, par uzņēmuma „Latvijas Gāze” reorganizācijas procesa sarežģītību), kuru patiesumu vai iespējamību nav iespējams ne apstrīdēt, ne pierādīt

Papildus tam, Jura Ozoliņa vērtējumā kā nozīmīgu piekāpšanos „Latvijas Gāze” spiedienam var vērtēt arī atteikšanos no likumprojektā sākotnēji iekļautās normas, kura ļāva lielākajiem dabasgāzes patērētājiem – „Latvenergo”, „Rīgas siltums” un „Daugavpils siltums” – brīvi izvēlēties piegādātāju ārvalstīs.²⁵ Tā ir provokācija pret Latvijas ekonomisko attīstību, situāciju raksturo Ozoliņš. Ar šādu iniciatīvu ir nācis klajā „Latvenergo”, un, kā vērtē Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas padomes vadītājs Rolands Irklis, šobrīd nav neviena juridiska šķēršļa, kādēļ patērētājs nevarētu iegādāties gāzi ārpus Latvijas un piegādāt to savām vajadzībām.²⁶

Bažas par iespējamu kalpošanu nelegitīmu interešu aizstāvībai darbā pie Enerģētikas likuma 2015/2016. gada grozījumiem pauduši arī Saeimas opozīcijas deputāti. Piemēram, partijas „Saskaņa” deputāts, bijušais Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas padomes loceklis un vadītājs Ivars Zariņš vairākās Saeimas Tautsaimniecības komisijas sēdēs un arī Saeimas plenārsēdēs asi kritizēja deputātu izstrādāto priekšlikumu par „Latvijas Gāze” reorganizāciju, pievēršot uzmanību tam, ka uzņēmuma pārvaldes un dabasgāzes uzglabāšanas aktīvu atdalīšanas gadījumā tas zaudē savus vērtīgākos aktīvus un kļūst ekonomiski vājāks, kā arī būs spiests palielināt tarifus gala patērētājiem.²⁷ Zariņš iecerēto uzņēmuma reorganizāciju salīdzināja „ar filejas izgriešanu”²⁸, kas, iespējams, tiek gatavota, lai pārdotu kādam citam valdošajai politiskajai elitei draudzīgam tirgus dalībniekam.²⁹ Deputāts Zariņš bija viens politiķiem, kuri, piedaloties debatēs, iecerēto likumu grozījumu kritikai nereti izmantoja argumentus, kas bija līdzīgi „Latvijas Gāze” pārstāvju lietotajiem argumentiem. Tomēr viņš pievērsa uzmanību arī vairākiem objektīviem trūkumiem dabasgāzes tirgus liberalizācijas rīcībpolitikā – piemēram, nesavlaicīgai, sasteigtai tirgus regulējuma izstrādei un nepietiekamam iespējamo tiesvedības risku izvērtējumam diskusijās ar monopoluzņēmumu.³⁰

8. Iespējamie neētiskas atalgošanas gadījumi

Vērtējot iespējamajos gadījumos, kuros amatpersona varētu būt saņēmusi neētisku atalgojumu, analīzes periodā tika konstatēts viens šāds gadījums – bijušais premjers, ekonomikas ministrs un Saeimas deputāts Aigars Kalvītis, kurš 2010.gada pildīja sabiedrības „Latvijas Gāze” akcionāram „Itera Latvija” daļēji piederošā hokeja kluba Rīgas „Dinamo” valdes priekšsēdētāja pienākumus, bet no 2015.gada vasaras ir „Latvijas Gāze” valdes priekšsēdētājs. Vērtējot šo iespējamo neētiskas atalgošanas gadījumu pēc formālām pazīmēm, var rasties iespaids par valsts sagrābšanas izpausmēm. Strādājot premjera amatā, Kalvītim vairākkārt tika pārņemta dabasgāzes nozares uzņēmēju interešu lobēšana,³¹ kā arī pārāk draudzīgas attiecības ar Krievijas uzņēmumiem „Gazprom” un „Itera”. Vienlaikus jāmin fakts, ka bijušais premjers salīdzinoši draudzīgās attiecības ar „Latvijas Gāze” akcionāriem nav slēpis un uzsveris to, ka būdamas valdības vadītājs, nav izjutis būtisku spiedienu uz saviem pieņemtajiem lēmumiem. Viņa vērtējumā uzņēmumam „Latvijas Gāze”, strādājot regulēta

Gadījuma analīze sagatavota projekta „Valsts sagrābšanas pazīmju analīze: Latvijas gadījums” ietvaros. Projektu daļēji finansiāli atbalsta fonds Atvērtās sabiedrības institūts (*Foundation Open Society Institute*) sadarbībā ar Atvērtās sabiedrības fondu (*Open Society Foundations*) *Think Tank Fund*.

PROVIDUS
DOMNĪCA

monopola stāvoklī, pat nav bijusi būtiska interese censties ietekmēt valdības pieņemtos lēmumus. Aigars Kalvītis, skaidrojot iespējamās iemeslus, kāpēc „Latvijas Gāze” vadītāja amatam izvēlēts tieši viņš, min savu pieredzi darbā ar enerģētikas sektoru un kā valdības vadītājam, plašu paziņu loku gan uzņēmēju, gan politiķu vidū, gan arī iepriekšējo pieredzi uzņēmējdarbībā.³²

Līdz ar Kalvīša stāšanos „Latvijas Gāze” vadītāja amatā, uzņēmums ir pieņēmis darbā vēl virkni ietekmīgu valsts amatpersonu, piemēram, bijušo Valsts Kancelejas vadītāju Elitu Dreimani, Valsts Kancelejas direktora drošības jautājumu konsultantu Andri Lāci un Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas Enerģētikas departamenta gāzes nodaļas vadītāju Jāni Eisaku, kā arī vairākas Tieslietu ministrijas speciālistes. Bijušo valsts iestāžu darbinieku pieņemšana darbā izraisīja bažas sabiedrībā par to, ka darbinieki var izmantot sev iepriekš pieejamu ierobežotas pieejamības informāciju.³³

Lai aizdomas par iespējamo amatpersonas neētiskas atalgošanas gadījumu varētu uzskatīt par ticamām, ir nepieciešams pierādīt, ka konkrētā amatpersona ir piedalījies konkrētā uzņēmumā labvēlīga lēmuma pieņemšanā vai arī ka konkrētajai amatpersonai ir bijusi ietekme uz šī lēmuma pieņemšanas procesu. Savukārt par nepietiekamu pamatu aizdomām ir uzskatāma publiski izskanējusi kritika vai baumas, kā arī amatpersonas publiski pausts atbalsts rīcībpolitikai, kas ir labvēlīga konkrētā uzņēmumam, ja vien amatpersona vienlaikus nav pieņēmusi nekādus lēmumus saistībā ar konkrēto rīcībpolitiku. Citiem vārdiem sakot, ir jābūt pierādījumiem, ka amatpersona ar praktisku rīcību vai lēmumiem ir spējusi „nopelnīt” neētisko atalgošanu.

Šī iemesla dēļ ir grūti pierādāmi un vērtējami iespējamie neētiskas atalgošanas riski minētajiem Valsts Kancelejas un Tieslietu ministrijas darbiniekiem, jo šīm amatpersonām laikā, kamēr tās ieņēma amatus valsts pārvaldē, nebija tiešas ietekmes uz akciju sabiedrībai „Latvijas Gāze” nozīmīgu lēmumu pieņemšanu. Savukārt Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas darbinieka gadījumā, lai gan konkrētā amatpersona tieši piedalījās uzņēmumam „Latvijas Gāze” saistošu normatīvu izstrādē, konkrētajai personai nebija pietiekami lielas ietekmes, lai spētu panākt uzņēmumam labvēlīgāku regulējumu.

No dabasgāzes tirgus liberalizācijas rīcībpolitikas viedokļa kā nozīmīgus lēmumus ir jāvērtē pētījuma iepriekšējās daļās analizētos likumu grozījumus, kā arī lēmumu par elektroenerģijas jaudu attīstību. Aigara Kalvīša politiskā biogrāfija liecina, ka, būdams amatpersona vai politiķis, viņš varēja piedalīties darbā pie Enerģētikas likuma grozījumu izstrādāšanas 2004. gadā.³⁴ Saeimai uzsākot darbu pie Enerģētikas likuma grozījumiem, Aigars Kalvītis pildīja atbildīgās Tautsaimniecības, agrārās, vides un reģionālās politikas komisijas vadītāja vietnieka amatu. Enerģētikas likuma grozījumu tabula liecina, ka Aigars Kalvītis ir salīdzinoši aktīvi piedalījies likuma grozījumu izstrādē un kopumā 2. lasījumā nācis klajā ar deviņiem priekšlikumiem.³⁵ Savukārt 3. lasījuma stadijā, kad Kalvītis jau pildīja premjerministra pienākumus, viņš šajā likumdošanas procesā vairs nav piedalījies.

Divi no Kalvīša iesniegtajiem priekšlikumiem bija redakcionāli un saistīti ar cita likumdošanas akta nosaukuma precizēšanu. Pieci priekšlikumi noteica dabasgāzes sistēmas operatora neatkarības un darbības caurspīdīguma prasības, un to apstiprināšana uzņēmumam

PROVIDUS
DOMNĪCA

„Latvijas Gāze” nekādas nozīmīgas komerciālās priekšrocības nevarēja dot. Vēl vienā priekšlikumā Kalvīša ierosinājums paredzēja, ka „energoapgādes uzņēmuma valdes un padomes locekļi, kas ir valsts amatpersonas, var savienot šos amatus ar amatiem citos uzņēmumos, ja to pamatkapitāla daļas pieder tam energoapgādes uzņēmumam, kuru valdes vai padomes locekļu amatus minētās personas ieņem”. Šo var uzskatīt par uzņēmuma saimnieciskajai darbībai maznozīmīgu likumdošanas normu. Savukārt vienā priekšlikumā Kalvītis ierosināja, ka energoapgādes komersantiem (dabasgāzes operatoram) jānodrošina atbilstība Enerģētikas likuma 43. un 45. panta vairākiem apakšpunktiem līdz 2017.gada 1.jūlijam. Šajos apakšpunktos ir noteiktas prasības, atbilstoši kurām dabasgāzes sistēmas operators rūpējas par sistēmas darbību un sniedz informāciju par sistēmas apgādes drošības problēmām. Šis ierosinājums uzņēmumam „Latvijas Gāze” piešķir zināmas ērtības, būtiski pagarinot periodu, kurā uzņēmumam ir jāpielāgojas jaunām likuma prasībām, tomēr kopumā to noteikti nevar uzskatīt par ierosinājumu, kurš komersantam sniedz vērā ņemamu ekonomisko labumu, papildu ieņēmumus vai arī ekskluzīvas tirgus situācijas saglabāšanos. Bez tam ir būtiski piebilst, ka atbildīgajā komisijā šis Aigara Kalvīša priekšlikums netika atbalstīts, tāpēc to nav iespējams raksturot kā uzņēmuma „Latvijas Gāze” interesēm sasniegtu labvēlīgu rezultātu. Savukārt pārējo analīzē iekļauto likumdošanas grozījumu izstrādē Aigars Kalvītis vairs nepiedalījās, jo jau bija pārtraucis aktīvu līdzdalību politikā. Tātad kopumā var secināt, ka publiski pieejamie dokumenti neaplicina Kalvīša būtisku vai izšķirošu līdzdalību lēmumu pieņemšanā, kas skar „Latvijas Gāze” ekonomiskās intereses.

Iepriekš ēnu pār Kalvīša reputāciju meta arī fakts, ka, būdams premjers, Kalvītis bija piedalījies sarunās ar Tautas partijas līderi Andri Šķēli un „Latvijas Gāze” akcionāru Juri Savicki par iespēju Latvijā realizēt sašķidrinātās dabasgāzes pārkraušanas termināļa būvniecību.³⁶ Tomēr, ņemot vērā faktu, ka projekts netika realizēts, nav pamata uzskatīt, ka līdzdalība šajās sarunās būtu ļāvusi Kalvītim nodrošināt uzņēmumam „Latvijas Gāze” vai tā akcionāriem kādus nepamatotus ekonomiskus vai politiskus ieguvumus. Lai gan Savickis un arī vairāki politiķi uzsvēra, ka sašķidrinātās dabasgāzes termināļa projekta galvenais mērķis ir veicināt gāzes piegāžu diversifikāciju un mazināt Latvijas atkarību no Krievijas gāzes piegādēm, vairāki apsvērumi mudina domāt, ka kopumā „Latvijas Gāze” no projekta realizācijas būtu ieguvēja, ja tās akcionārs būtu ieguvis kontroli topošajā terminālī. Tehnisku apsvērumu dēļ palielinātos nepieciešamība izmantot uzņēmumam „Latvijas Gāze” piederošo infrastruktūru, kas palielinātu tās ieņēmumus. Bez tam projekta plānošanas laikā sašķidrinātās dabasgāzes cenas bija būtiski augstākas, nekā pa cauruļvadiem piegādātai dabasgāzei. Tāpēc termināļa būvniecības rezultātā vairākus gadus būtiski netiktu apdraudēta arī „Latvijas Gāzes” konkurētspēja.

2015.gadā, Aigaram Kalvītim uzsākot darbu „Latvijas Gāze” valdes priekšsēdētāja amatā, izskanēja arī pārmetumi par to, ka tieši viņa kā valdības vadītāja aktīvi paustais atbalsts jaunas dabasgāzes elektrostacijas būvniecības projektam ir veicinājis šāda projekta realizāciju. Tiesa, atbildīgo ministriju galīgo piekrišanu Rīgas TEC-2 rekonstrukcijas projekta 2. kārtas realizācijai uzņēmums „Latvenergo” saņēma tikai 2010.gadā, kad Kalvītis jau bija pametis aktīvo politiku un viņa iepriekš pārstāvētā Tautas partija bija zaudējusi būtisku daļu savas iepriekšējās ietekmes. Tāpēc Kalvīša iespējas ietekmēt galīgo lēmumu par elektrostacijas 2. kārtas būvniecību ir jāvērtē kā mazticamas. Tiesa, Kalvītim bija iespēja netieši ietekmēt ar TEC-2 rekonstrukcijas projektu nosacīti konkurējošās Kurzemes cietā kurināmā

Gadījuma analīze sagatavota projekta „Valsts sagrābšanas pazīmju analīze: Latvijas gadījums” ietvaros. Projektu daļēji finansiāli atbalsta fonds Atvērtās sabiedrības institūts (*Foundation Open Society Institute*) sadarbībā ar Atvērtās sabiedrības fondu (*Open Society Foundations*) *Think Tank Fund*.

elektrostacijas tālāko likteni, kā Saeimas deputātam nobalsojot pret Saeimas lēmumu uzdot valdībai sākt cietā kurināmā elektrostacijas projekta realizāciju. Balsojuma laikā Kalvītis arī pamatoja savu motivāciju, uzsverot, ka neiebilst pret cietā kurināmā elektrostacijas projekta realizāciju un potenciāli Latvijas energoapgādē vietu saredz gan dabasgāzes, gan cietā kurināmā elektrostacijai. Tomēr viņa skatījumā par prioritāru Latvijas enerģētikai jāuzskata Baltijas valstu kopīgi uzsāktais atomelektrostacijas būvniecības projekts Lietuvā, kā arī elektropārvades starpsavienojumu veidošana ar Skandināvijas valstīm.³⁷ Kalvīša izteikumi šajā Saeimas sēdē arī būtiski neatšķīrās no viņa izteikumiem vēl premjerministra amatā. Papildus tam, pat ja Kalvītis būtu spējis tiešā veidā ietekmēt „Latvenergo” investīciju projektu realizāciju, „Latvijas Gāze” apkopotā statistika liecina, ka „Latvenergo” elektrostaciju dabasgāzes patēriņš saistībā ar Rīgas TEC-2 otrās kārtas nodošanu ekspluatācijā nav piedzīvojis būtisku izmaiņas. Gluži pretēji, laikā kopš 2013. gada, kad darbu sāka jaunā elektrostacija, dabasgāzes patēriņš Latvijā bijis lejupslīdošs un 2014. gadā sasniedzis aptuveni 1,3 miljardus kubikmetru gadā.³⁸

Juris Ozoliņš un Reinis Āboltiņš iespēju, ka Aigars Kalvītis varētu būt saņēmis neētisku atalgojumu, vērtē kā maz ticamu, pamatojot to ar vairākiem apsvērumiem. Daudzu dabasgāzes tirgum nozīmīgo lēmumu pieņemšanā bijušais premjers nav piedalījies un bez tam vairākkārt ir nācis klajā ar priekšlikumiem, kuri paredzēja ātrāku dabasgāzes tirgus atvēršanas termiņu, nekā pieprasījusi „Latvijas Gāze”. Kalvīša izvirzīšana uzņēmuma „Latvijas Gāze” vadītāja amatam drīzāk ir jāsaista ar viņa personiski labajām attiecībām un biznesa saitēm, kas izveidojušās ar „Latvijas Gāze” akcionāru Juri Savicki jau pēc aktīvās politiskās darbības pārtraukšanas. Krišjānis Kariņš uzsver: „Man, protams, nav nekādas informācijas par iespējamu uzpirkšanu vai ko tamlīdzīgu, tomēr, ja mēs paskatāmies uz „Gazprom” rīcību citās valstīs – Gerhards Šrēders, bijušais premjerministrs, tūlīt pēc mandāta nolikšanas kļuva par „Nord Stream” vadītāju. Faktiski „Gazprom”, Kremlis viņu pieņēma darbā, tiklīdz viņš nolika premjera mandātu. (..) Nu mums bijušais premjers, Kalvīša kungs, šodien vada „Latvijas Gāzi”, un tāpat ir pieņemts darbā, vadot uzņēmumu, kas pārstāv „Gazprom” intereses Latvijā. Vai tam ir sakars ar to, kādi lēmumi, vai kāda virzība, vai kāda argumentācija tikai izmantota pirms desmit un vairāk gadiem? Nu, tur ir ļoti grūti ko teikt, bet jebkuram vērotājam tas var šķīst tīri interesanti.”

Savukārt vērtējot iespējamos riskus, kas ir saistīti ar vairāku valsts pārvaldes darbinieku pāriešanu darbā uz „Latvijas Gāze”, Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisija uzsver, ka riski saistībā ar ierobežots pieejamības informācijas noplūdi nenoliedzami pastāv. Piemēram, bijušie valsts pārvaldes darbinieki var „Latvijas Gāze” interesēs izmantot juridiskos argumentus, kas ir izskanējuši institūciju iekšējās diskusijās. Tomēr, kā uzsver Regulēšanas komisijas vadītājs Rolands Irklis, līdz šim informācijas noplūdes gadījumi nav konstatēti: „Man nav šādas informācijas, ka kāds pieeju ierobežotas pieejamības informācijai būtu tiešā veidā ļaunprātīgi izmantojis.”

9. Rīcībpolitika elektroenerģijas apgādes jomā

Tieši „Latvenergo” lielo termoelektrostaciju būvniecības projekti tradicionāli tiek uzskatīti par vienu no spilgtākajiem valsts sagrābšanas piemēriem un Krievijas dabasgāzes kompāniju lobija izpausmi. Daļā sabiedrības elektrostaciju projekti vēl joprojām tiek vērtēti kā būtiska

PROVIDUS
DOMNĪCA

kļūda Latvijas enerģētikas politikā, kas ir veicinājusi Latvijas enerģētisko atkarību no Krievijas, nodrošinājusi jaunus noieta avotus akciju sabiedrībai „Latvijas Gāze” un tās Krievijas akcionāriem – dabasgāzes kompānijām „Gazprom” un „Itera”, kā arī kavējusi atjaunojamo energoresursu nozares attīstību. Tomēr iepazīšanās ar politikas plānošanas dokumentiem liecina, ka „Latvenergo” termoelektrostaciju rekonstrukcijas pirmo divu projektu plānošana ir uzsākta vēl ievērojami agrāk, pirms „Latvijas Gāze” privatizācijas, kas liek apšaubīt iespēju, ka projektu īstenošanu ir ietekmējušas dabasgāzes kompānijas intereses.³⁹

„Kopumā „Latvijas Gāze” nav centusies iesaistīties ne „Latvenergo” ražošanas attīstības projektos, ne arī izrādījusi lielu interesi par šo projektu virzību,” intervijā uzsver Pasaules Enerģijas padomes Latvijas nacionālās komitejas loceklis, „Latvenergo” bijušais valdes loceklis Ilmārs Stuklis, kurš norāda – kopumā „Latvenergo” attiecības ar akciju sabiedrību „Latvijas Gāze” pirmajos gados pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas bija salīdzinoši sarežģītas. Rīgas iedzīvotāju uzkrāto siltumenerģijas parādu dēļ dabasgāzes izmaksas energokompānijai bija vērā ņemams finanšu slogs, un uzņēmums mērķtiecīgi centās īstenot ražošanas politiku, kas ļautu ierobežot dabasgāzes patēriņu. Kā norāda Stuklis, tieši 90. gados „Latvenergo” būtiskos apjomos atsāka vietējā kurināmā kūdras izmantošanu savā vecākajā ražotnē Rīgas TEC-1. Tomēr uzņēmuma ekspertu vērtējumā tas bija uzskatāms par pagaidu risinājumu, jo prognozējamo kaitīgo emisiju normatīvu paredzamās neizpildes dēļ staciju bija nepieciešams slēgt. „Latvenergo” bijusī amatpersona uzsver, ka lēmumu par labu ar gāzi kurināmu elektrostaciju būvniecības projektiem it īpaši Rīgas TEC-1 rekonstrukcijai noteica kopējās izmaksas, jo šī projekta uzsākšanas laikā, gadsimtu mijā, uzņēmumam pieejamie finanšu līdzekļi joprojām bijuši visai ierobežoti. Stuklis atzīst, ka gluži pretēji sabiedrībā dažkārt izskanošajam viedoklim, tieši no „Latvenergo” puses interese par iespējamo sadarbību ar „Latvijas Gāze” bija salīdzinoši lielāka nekā otrādi. Elektroenerģijas ražotājam bija būtiska interese nodrošināties ar konkurētspējīgām kurināmā cenām. „Būtiska interese no paša uzņēmuma „Latvijas Gāze” nesevoja arī vēlākos gados, tomēr interesi sadarboties Rīgas TEC-2 rekonstrukcijas 2. kārtas projekta realizācijā izrādīja „Latvijas Gāze” akcionāri, kuri vēlējās elektrostācijas projekta realizācijai izveidot kopuzņēmumu. Savukārt no „Latvenergo” puses intereses par šāda veida sadarbību nebija, tāpēc, atsaucoties uz likumdošanas normām, kuras nosaka, ka „Latvenergo” ir neprivatizējams uzņēmums, norādījām, ka šāda kopuzņēmuma veidošana nav iespējama,” norāda bijusī amatpersona.

Stuklis arī uzsver, ka pārmetumi par termoelektrostaciju projektu dēļ palielināto Latvijas atkarību no importētās dabasgāzes ir nepamatoti. Viņš skaidro, ka jaunūzbūvēto elektrostaciju efektivitāte un elastība ir ievērojami augstāka, nekā vecajām elektrostacijām. Jaunās stacijas ar analogisku dabasgāzes apjomu var saražot lielāku apjomu elektroenerģijas, kā arī operatīvāk pielāgot darbību elektrības tirgus cenas svārstībām – „Nevis mēs esam uz Krievijas gāzes adatas, bet gan tieši otrādi – gāzes piegādātājs ir atkarīgs no mums, jo mums, atkarībā no elektroenerģijas cenas tirgū, lielākajā daļā gadījumu ir iespēja izvēlēties, vai elektroenerģiju ražot pašiem, vai arī iegādāties no citiem ražotājiem.”

Vērtējumu, ka „Latvenergo” attīstības projektu realizācija tiešā veidā nav būtiski uzlabojusi dabasgāzes kompānijas saimnieciskās darbības rādītājus, apliecina arī uzņēmuma „Latvijas Gāze” publicētie darbības rādītāji. Laikā no 2010. līdz 2014. gadam uzņēmuma realizētās

PROVIDUS
DOMNĪCA

dabaszāzes apjoms ir krities no 1,788 miljardiem līdz 1,294 kubikmetriem gadā. Konsekvents pārdošanas apjomu kritums uzņēmumam kopš 2010.gada ir turpinājies visus gadus, atskaitot 2015.gadu.⁴⁰

Neapšaubāmi uzņēmuma „Latvijas Gāze” kā dabaszāzes tirgotāja interesēm atbilst jaunu, lielu dabaszāzi patērējošu ražotņu būvniecība reģionā, tomēr pazīmju, kas liecinātu par „Latvijas Gāze” ietekmi uz “Latvenergo” investīciju lēmumu pieņemšanu, nav – tā projekta virzību vērtē Juris Ozoliņš. Viņš gan vienlaikus Rīgas TEC-2 rekonstrukcijas 2. kārtas projektu uzskata par vienu no lielākajām Latvijas enerģētikas politikā pieļautajām kļūdām. Līdz ar šo projektu valsts neizmantoja iespēju būtiski diversificēt energoapgādi. Kā īpaši skandalozu Ozoliņš vērtēja apstākli, ka gala lēmums par elektrostacijas būvniecību pieņemts īsu laiku pēc tam, kad Latvija no Eiropas Komisijas saņēma pozitīvu atzinumu par iespēju ar jaudas maksājumiem atbalstīt cietā kurināma elektrostacijas būvniecību Liepājā. „Tas ir trakākais gadījums mūsu vēstulē, enerģētikas sektorā, kad ir galdā vēstule no Eiropas Komisijas ar atļauju būvēt ogļu elektrostaciju – saprotot Latvijas vajadzību nokāpt no gāzes adatas – un pēc nedēļas pieņem lēmumu būvēt 2.bloku. Tādu cūcību – pa priekšu prasīt, bet pēc tam pateikt – nē, nevajag, un izdarīt kaut ko pavisam pretēju,” uzskata Ozoliņš.

10. Secinājumi

Rīcībpolitikā, kas skar dabaszāzes tirgus liberalizāciju un dabaszāzes tirgus nākotnes attīstību, redzamākās iespējamās valsts sagrābšanas izpausmes bija vērojamas politiķu – Saeimas deputātu rīcībā un pieņemto lēmumu saturā.

Kā būtiskākās epizodes, kurās politiķu rīcība radīja aizdomas par iespējamo valsts sagrābšanu, jāmin darbs pie grozījumiem Enerģētikas likuma atsevišķu pantu spēkā stāšanās kārtības likumā 2009.gadā, kā arī darbs pie Enerģētikas likuma grozījumiem 2013. un 2014.gadā. Šajos gadījumos būtiskās šaubas par to, vai politiķu lēmumus nav ietekmējušas uzņēmuma „Latvijas Gāze” saimnieciskās intereses, rada atbildīgo politiķu izvairīšanās no nepieciešamā tiesiskā regulējuma izstrādes, kas nodrošinātu vai nu sagatavošanos dabaszāzes tirgus atvēršanai sākotnēji plānotajos termiņos, vai arī dabaszāzes tirgus liberalizācijas termiņa pārcelšanu, vienlaikus iesaistot lēmumu pieņemšanā plašāku ekspertu un sabiedrības loku.

Lēmumi par dabaszāzes tirgus liberalizācijas pārcelšanu arī no procedūras viedokļa abos gadījumos pieņemti neaizsargāti un bez pietiekami plašām debatēm parlamentā. Piemēram, 2009.gadā lēmums par dabaszāzes tirgus liberalizāciju pieņemts, neorganizējot pat Saeimas atbildīgās Tautsaimniecības, agrārās, vides un reģionālās politikas komisijas sēdi likuma grozījumu izstrādei un neīstenojot nekādas vērā ņemamas debates par pieņemto lēmumu parlamentā tā apstiprināšanas laikā. Būtiskas aizdomas raisa fakts, ka arī pēc lēmuma pieņemšanas deputātu vidū neizskanēja jautājums par to, kāpēc atbildīgās institūcijas ir pieļāvušas nevērību pret likumā iekļautā dabaszāzes tirgus atvēršanas termiņu un nav nodrošinājušas likuma normas ieviešanai nepieciešamā regulējuma izstrādi. Savukārt attiecībā uz darbu ar Enerģētikas likuma grozījumiem 2013. un 2014. gadā, aizdomas izraisa sākotnējo tirgus liberalizācijas atlikšanas priekšlikumu skatīšana slēgtā Saeimas komisijas sēdē, kas, piemēram, nozares ekspertiem un sabiedrībai ierobežoja iespējās vērtēt argumentu un

Gadījuma analīze sagatavota projekta „Valsts sagrābšanas pazīmju analīze: Latvijas gadījums” ietvaros. Projektu daļēji finansiāli atbalsta fonds Atvērtās sabiedrības institūts (*Foundation Open Society Institute*) sadarbībā ar Atvērtās sabiedrības fondu (*Open Society Foundations*) *Think Tank Fund*.

PROVIDUS
DOMNĪCA

apsvērumu pamatotību. Turklāt priekšlikumos bija iekļauti pretrunīgi tulkojami ierosinājumi, piemēram, norma, kas ļautu saglabāt uzņēmumam „Latvijas Gāze” monopoltiesības arī pēc privatizācijas līgumā noteiktā termiņa 2017.gadā, ja nebūtu izpildījies nosacījums par dominējošā dabasgāzes tirgotāja tirgus daļas samazināšanos līdz 75 procentiem vai arī nosacījums par tieša dabasgāzes pārvades savienojuma izbūvi ar kādu valsti, kas nav Lietuva, Igaunija vai Somija.

Mazāk kritiski no valsts sagrābšanas viedokļa vērtējams politiķu darbs pie 2005. gadā apstiprinātajiem Enerģētikas likuma grozījumiem, jo pieejamie dokumenti par to izstrādi un pieņemšanu neliecina, ka „Latvijas Gāze” varētu būt centusies ietekmēt deputātus šo grozījumu izstrādes sākuma posmā. Uzņēmuma salīdzinoši liberālo dabasgāzes tirgus atbrīvošanas priekšlikumu šajā periodā var izskaidrot ar to, ka likuma grozījuma izstrādes laikā joprojām neizlemts un neskaidrs bija jautājums par to, kādas iespējamās prasības Latvijai dabasgāzes liberalizācijas jomā varētu izvirzīt Eiropas Savienība. Jāatgādina, ka 2004. gadā vēl nebija pieņemta atbilstošā Eiropas Savienības direktīva, atbilstoši kurai Latvijai varēja tikt piemērots „jauna tirgus” statuss, kas ļauj dalībvalstīm atlikt atsevišķu direktīvas prasību ieviešanu. Attiecīgi, sākot darbu pie likuma, „Latvijas Gāze” vēl nevarēja būt pārliecināta, vai prasība būtiski pagarināt monopola termiņa nebūs pretrunā ar Eiropas Savienības direktīvām. Jāmin arī, ka šāda direktīva (Direktīva 2009/73/EK), kas ļāva Latvijai atlikt vairāku ar dabasgāzes tirgus liberalizāciju saistītu pienākumu izpildi, tika pieņemta 2009. gada 13. jūlijā, relatīvi neilgi pirms Latvija pieņēma lēmumu par dabasgāzes tirgus liberalizācijas termiņa atlikšanu līdz 2014. gadam. Mediju publikāciju arhīvi arī liecina, ka interesi par iespēju atlikt dabasgāzes tirgus liberalizāciju „Latvijas Gāze” sāka paust 2005.gada maijā, pēc tam, kad parlamenta atbildīgā komisija bija noraidījusi kompānijas ierosinātos, salīdzinoši liberālos priekšlikumus.

Savukārt vērtējot iespējamās valsts sagrābšanas izpausmes lēmumu pieņemšanā par elektrostaciju būvniecību, kas ietekmēja nākotnes dabasgāzes tirgus attīstību, ir jāsecina, ka pieejamie plānošanas dokumenti, kā arī šo lēmumu ekonomiskā ietekme uz uzņēmuma „Latvijas Gāze” darbību norāda uz maz ticamu valsts sagrābšanu.

Balstoties uz publiski pieejamiem pierādījumiem, kopumā kā zema jāvērtē arī iespēja, ka augsta valsts amatpersona, bijušais valdības vadītājs Aigars Kalvītis, iecelts vadošā amatā uzņēmuma „Latvijas Gāze” valdē, ar to būtu saņēmis neētisku atalgojumu par uzņēmuma vai tā akcionāru labā pieņemtiem lēmumiem. Nav atrodami pierādījumi tam, ka Kalvīša pieņemtie lēmumi būtu atstājuši būtisku iespaidu uz „Latvijas Gāze” saimnieciskās darbības rezultātiem vai ietekmi tirgū. Vairāku no būtiskajiem lēmumiem, kuri skāra uzņēmumu „Latvijas Gāze”, pieņemšanā Kalvītis nav piedalījies. Nav arī pārliecinošu pierādījumu tam, ka lēmumu pieņemšanas brīdī Kalvīša ietekme aktīvajā politikā būtu pietiekami liela, lai ļautu ietekmēt to saturu netiešā veidā. Pārliecinoši pierādījumi nav gūti arī tam, ka iespējamu neētisku atalgojumu par uzņēmuma vai tā akcionāru labā pieņemtiem lēmumiem vai arī par ierobežotas pieejamības informācijas atklāšanu varētu būt saņēmis kāds cits akciju sabiedrībā „Latvijas Gāze” darbā pieņemtais bijušais valsts pārvaldes darbinieks. Tomēr, ņemot vērā, ka lielākā daļa no šiem darbiniekiem pieņemti darbā salīdzinoši nesen, pēdējā gada laikā, pastāv risks, ka kāds no viņiem var atklāt ierobežotas pieejamības informāciju arī nākotnē.

Pielikums – autora veiktās intervijas

Ar Reini Āboltoņu, 2016.gada 9.februārī un 25.aprīlī.

Ar Rolandu Irkli, 2016.gada 21.aprīlī.

Ar Aigaru Kalvīti, 2015.gada 26.novembrī un 2016.gada 24.februārī.

Ar Krišjāni Kariņu, 2015.gada 17.novembrī un 2016.gada 30.maijā

Ar Juri Ozoliņu, 2016. gada 25.februārī un 25.aprīlī.

Ar Ilmāru Stukli, 2016.gada 25.februārī un 13.aprīlī.

¹ Fridrihsone, M., Barisa-Sermule, L. „Latvijas Gāzes” vadību uztic ekspremieram Aigaram Kalvītim, Lsm.lv, 14.08.2015.

<http://www.lsm.lv/lv/raksts/ekonomika/zinas/latvijas-gazes-vadibu-uztic-ekspremjeram-aigaram-kalvitim.a141542/> (Visas saites pēdējo reizi skatītas 27.06.2016.)

² Aizturēti pieci „Latvenergo” vadītāji, Ir.lv, 15.06.2010.

www.ir.lv:889/2010/6/15/aiztureti-pieci-latvenergo-vaditaji

³ SPRK: „Latvijas Gāzei” nav tiesību liegt „Latvenergo” piekļūt gāzes infrastruktūrai, 14.01.2016, Lsm.lv, LETA. <http://www.lsm.lv/lv/raksts/ekonomika/zinas/sprk-latvijas-gazei-nav-tiesibu-liegt-latvenergo-pieklut-gazes-infrastrukturai.a164199/>

⁴ Akcionāri, Lg.lv. <http://www.lg.lv/?id=94>

⁵ Enerģētikas attīstības pamatnostādnes 2007. – 2016. gadam, Ekonomikas Ministrija, 2006.

http://www.rea.riga.lv/files/LR_%20Energetikas_pamatnostadnes_2007-2016.pdf

⁶ Enerģētikas attīstības pamatnostādnes 2007. – 2016. gadam, Ekonomikas Ministrija, 2006.

http://www.rea.riga.lv/files/LR_%20Energetikas_pamatnostadnes_2007-2016.pdf

⁷ Grozījumi Enerģētikas likumā. <http://likumi.lv/ta/id/110445-grozijumi-energetikas-likuma>;

Enerģētikas likuma atsevišķu pantu spēkā stāšanās kārtības likums. <http://likumi.lv/ta/id/111964-energetikas-likuma-atsevisku-pantu-speka-stanasas-kartibas-likums>

⁸ Bijušais enerģētikas valsts enerģētikas ministrs, uzņēmuma „Latvenergo” valdes loceklis un Eiropas Savienības enerģētikas komisāra Andra Piebalga padomnieks.

⁹ Grozījums Enerģētikas likuma atsevišķu pantu spēkā stāšanās kārtības likumā. <http://likumi.lv/ta/id/201780-grozijums-energetikas-likuma-atsevisku-pantu-speka-stanasas-kartibas-likuma>

¹⁰ Grozījumi Enerģētikas likumā. <https://www.vestnesis.lv/ta/id/265208-grozijumi-energetikas-likuma>

¹¹ Enerģētikas likums. <https://www.vestnesis.lv/ta/id/280459-grozijumi-energetikas-likuma>

¹² Latvijas Republikas Saeimas lēmums, 09.04.2008.

http://www.saeima.lv/Likumdosana/9S_DK/lasa-dd=LM0396_0-1.htm

¹³ Ekonomikas ministrs skeptiski raugās uz Kurzemes elektrostacijas projektu, LETA, 17.03.2011.

<http://www.liepajniekiem.lv/zinas/sabiedriba/ekonomikas-ministrs-skeptiski-raugas-uz-kurzemes-elektrostacijas-projektu-50525>

¹⁴ Dūmiņa Z., Radzevičute, A., Enerģētikā valsts iejaukšanos atzīst par vēlamu, Diena, 11.08.2007.

¹⁵ Pārvades sistēmas operatora ikgadējais novērtējuma ziņojums, 2009, Augstsprieguma Tīkls. http://ast.lv/files/ast_files/PSO_zinojums_2009.pdf

¹⁶ Eksperti: Liepājas elektrostacijas noteikumi ir uzrakstīti visnotaļ jocīgi, Nozare.lv, 16.03.2010.

<http://www.liepajniekiem.lv/zinas/business/eksperti-liepajas-elektrostacijas-noteikumi-ir-uzrakstiti-visnotal-jocigi-38871>

¹⁷ Enerģētikas likuma atsevišķu pantu spēkā stāšanās kārtības likums. http://www.saeima.lv/L_Saeima8/lasa-dd=LP1286_1.htm

¹⁸ Latvijas Republikas 8.Saeimas ārkārtas sesijas otrā sēde 2005.gada 30.jūnijā.

http://www.saeima.lv/steno/2002_8/st_050630a/st3006a.htm

¹⁹ Latvijas Republikas 8.Saeimas ārkārtas sesijas otrā sēde 2005.gada 30.jūnijā

http://www.saeima.lv/steno/2002_8/st_050630a/st3006a.htm

²⁰ Latvijas Republikas 9. Saeimas rudens sesijas divdesmitā sēde 2009.gada 3.decembrī.

<http://saeima.lv/steno/Saeima9/091203/st091203.htm>

²¹ Gāzes tirgu iedzīvotājiem atvērs ne agrāk kā 2017.gada aprīlī, Saeimas Preses dienests.

<http://saeima.lv/lv/aktualitates/saeimas-zinas/21946-gazes-tirgu-iedzivotajiem-atvers-ne-agrak-ka-2017-gada-aprili>

²² Latvijas Universitātes pasniedzējs, enerģētikas politikas pētnieks, Valsts prezidenta izveidotās Enerģētikas drošības komisijas loceklis.

²³ Lsm.lv ziņu redakcija, Valdmanis, G., Roķis, K., Saeima pieņem vēsturisku lēmumu par monopolista „Latvijas gāzes” sadali 2017.gadā, 13.02.2016. <http://www.lsm.lv/lv/raksts/ekonomika/zinas/saeima-pienem-vesturisku-lemumu-par-monopolista-latvijas-gazes-sadali-2017-gada.a168521/>

²⁴ Lsm.lv ziņu redakcija, LG lūdz prezidentu neizsludināt monopoltiesības ierobežojošos grozījumus, 16.02.2016. <http://www.lsm.lv/lv/raksts/ekonomika/zinas/lg-ludz-prezidentu-neizsludinat-monopoltiesibas-ierobezosos-grozijumus.a169370/>

²⁵ Roķis, K., „Panorāma”: Enerģētikas likuma grozījumi atklāj virkni problēmu, 23.01.2016. <http://www.lsm.lv/lv/raksts/ekonomika/zinas/panorama-energetikas-likuma-grozijumi-atklaj-virkni-problemu.a165609/>

²⁶ Lsm.lv ziņu redakcija, Valdmanis, G., Roķis, K., Regulators izsaka brīdinājumu „Latvijas gāzei” par atteikumu „Latvenergo”, 20.04.2016. <http://www.lsm.lv/lv/raksts/ekonomika/zinas/regulators-izsaka-bridinajumu-latvijas-gazei-par-atteikumu-latvenergo.a179247/>

²⁷ Latvijas Republikas 12. Saeimas rudens sesijas deviņpadsmitā sēde 2015. gada 17. decembrī. <http://www.saeima.lv/lv/transcripts/view/337>

²⁸ Ivars Zariņš: Vai piedzīvosim vēl vienu 'Citadeles shēmu', 02.11.2015. <http://www.delfi.lv/news/comment/comment/ivars-zarins-vai-piedzivosim-vel-vienu-citadeles-shemu.d?id=46655651>

²⁹ Lsm.lv ziņu redakcija, Valdmanis, G., Deputāti pēc nedēļas turpinās diskutēt par gāzes tirgus atvēršanu, 20.01.2016. <https://www.lsm.lv/lv/raksts/ekonomika/zinas/deputati-pec-nedelas-turpinas-diskutet-par-gazes-tirgus-atversanu.a165050/>

³⁰ Saeimas Tautsaimniecības komisijas sēde, 20.01.2016.

³¹ Rulle, B., Šķēles ass, 25.04.2008, Diena. <http://www.diena.lv/arhivs/skeles-ass-13454995>

³² Sprance, I., Kalvītis: Esmu Latvijas pusē, Ir.lv, 15.08.2015. <http://www.irlv.lv/2015/8/20/kalvitis-esmu-latvijas-puse>

³³ Valsts amatpersonas steidz mainīt darba vietas par labu 'Latvijas Gāzei', Delfi.lv, 14.01.2016. <http://www.delfi.lv/business/uznemumi/valsts-amatpersonas-steidz-mainit-darba-vietas-par-labu-latvijas-gazei.d?id=47061005>

³⁴ Aigars Kalvītis. [http://titania.saeima.lv/Personal/Deputati/Saeima_DepWeb_Archive.nsf/0/601CD96B0D40F2DDC22577B2004DCA60/\\$FILE/kalvitis8.htm](http://titania.saeima.lv/Personal/Deputati/Saeima_DepWeb_Archive.nsf/0/601CD96B0D40F2DDC22577B2004DCA60/$FILE/kalvitis8.htm)

³⁵ Likumprojekts „Grozījumi „Enerģētikas likumā””. http://www.saeima.lv/Likumdosana/8S_DK/lasa-dd=LP0755_2.htm

³⁶ Šķēle: Sašķīdinātās gāzes terminālis vairo enerģētisko neatkarību, LETA. <http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/221786-skele-saskidrinatas-gazes-terminalis-vairo-energetisko-neatkaribu>

³⁷ Latvijas Republikas 9. Saeimas pavasara sesijas otrā (ārkārtas) sēde 2008.gada 9.aprīlī. <http://saeima.lv/steno/Saeima9/080409/st080409.htm#s1>

³⁸ AS Latvijas Gāze Gada pārskats 2014. http://www.lg.lv/uploads/filedir/File/Investoru_attiecibas/Finansu_parskati_2014/2014_Gadagramata.pdf

³⁹ Gada pārskats 2001, Latvenergo. https://www.latvenergo.lv/files/text/2001_GP.pdf

⁴⁰ AS Latvijas Gāze Gada pārskats 2014. http://www.lg.lv/uploads/filedir/File/Investoru_attiecibas/Finansu_parskati_2014/2014_Gadagramata.pdf